

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Urmo Treisalt

TALLINNA RAIDKIVIKUNSTI ERIPÄRADEST.
VARAUUSAEGSETE AKNASAMMASTE INVENTEERIMINE

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Isabel Aaso-Zahradnikova

Konsultandid: Eero Kangor, Anneli Randla

Tallinn 2019

Sisukord

Sissejuhatus	4
I OSA. Tallinna kiviraidurite ringi kujunemine	
Gooti pärand	7
Tellijad ja meistrid	10
Uue ajastu koidikul	13
Varauusaegne Tallinn	16
Tallinna meistrid	21
Arent Passer	21
Hans von Aken	24
Dionysius Passer	25
Wilhelm Nacke	26
Joachim Winter	26
Restaureerimise problemaatika	28
II OSA. Aknasammaste kataloog	
Aknasammaste põhitüübid	31
1 Hilisgooti pilaster	31
2 Hilisgooti spiraalsammas	31
3 All' antica sammas	32
4 Pahkmikstiilis sammas	32
5 Varabarokne sammas	33

Inventeerimine	35
Hobusepea 12	36
Kuninga 6	38
Lai 7	40
Lai 9	42
Lai 23	44
Lai 25	46
Lai 40	48
Lühike jalg 5	50
Niguliste 6	52
Oleviste 3	54
Pikk 24 (A)	56
Pikk 24 (B)	58
Pikk 24 (C)	60
Pikk 45	62
Pikk 46	64
Pikk 57	66
Pikk 60	68
Pikk 66	70
Pikk 69	72
Raekoja plats 11 (A)	74
Raekoja plats 11 (B)	76
Raekoja plats 11 (C)	78
Raekoja plats 11 (D)	80
Raekoja plats 12	82
Rataskaevu 14	84
Rataskaevu 5 (A)	86
Rataskaevu 5 (B)	88

Rataskaevu 5 (C)	89
Rüütli 6	91
Rüütli 14	93
Rüütli 16	95
Süda 2A	97
Sulevimägi 2	99
Suur-Karja 2	101
Tolli 4	103
Tolli 6	105
Vene 10	108
Vene 12 (A)	110
Vene 12 (B)	112
Vene 16 (A)	114
Vene 16 (B)	116
Vene 23	118
Aknasammaste koondtabel	119
Kokkuvõte	121
Bibliograafia	123
Trükised	123
Arhiivallikad	124
Summary	125

EKA

Sissejuhatus

Valdavalt renessansiperioodil Tallinna kaupmeheelamutesse rajatud raiddekooriga aknasambaid on säilinud hulgaliselt. Sarnaselt etikukividele muutusid aknasambaid ülipopulaarseks kaunistuselemendiks ning iga kodu uhkuseks. Kunstimaitse ja ilumeele muutumise tõttu on paljud sambad sajandite vältel kinni müüritud, üle maalitud või üldse demonteeritud.

Antud bakalaureusetöö lähtub Tallinna Linnaplaneerimise Ameti muinsuskaitse osakonna juhataja tellimusest Tallinna vanalinna hoonetes leiduvate aknasammaste inventeerimiseks. Uurimistöö käigus vaadeldi, pildistati ja dokumenteeriti objekte kohapeal ning tutvuti arhiivandmetega. Töö keskendub elamutes ja asutustes säilinud aknasammastele; muuseumide kogudesse kuuluvaid aknasambaid ei käsitleta.

Käesolev töö sai alguse alguse 2018. aasta sügisel aknasammaste kohapealsete vaatlustega. Seejuures oli suurimaks katsumuseks eravaldues asuvate hoonete omanikuandmete leidmine ja ligipääs objektile. Samuti oli raskendatud pildistamine, kuna valdavalt asusid objektid keerulistes valgusoludes (vastu valgust või hämaruses). Sõltuvalt asukohast oli mitmel juhul komplitseeritud või võimatu vahetu ligipääs sambale.

Bakalaureusetöö koosneb kahest osast. Esimeses pooles on uuritud Tallinnas 14. sajandil esile kerkinud raidkivikunsti koolkonna väljakujunemist ning selle arenguid kuni barokkperioodi saabumiseni, mil raidkivi kõrval levib uue ajastu ootustele ja tingimustele paremini vastav puunikerduskunst. I osa valmis valdkonnateadmiste süvendamiseks ja uuringuandmete toetamiseks. Välja on toodud olulisemaid kultuurilisi aspekte ja silmapaistvamaid raidkivimeistreid, kes varauusaegse kunstivoolu arengut enim on mõjutanud.

Teises osas on toodud dokumenteerimise ja arhiivallikate põhjal koostatud aknasammaste kataloog, kus on iga objekti kohta koostatud standardiseeritud ankeet. Sammaste esteetiliste ja konstruktiivsete sarnasuste põhjal töötati välja tüpoloogia, milles toodud tunnuste järgi on hõlpsam kõrvutada ja analüüsida 15.–17. sajandil levinud kunstistiilide kajastumist raidkivikunsti žanris.

Oluline allikas kunstiajaloolise tausta avamisel oli Helmi Üpruse põhjalik monograafia „Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini”¹. Samuti olid väärtuslikud materjalid Krista Kodrese ja Rasmus Kangropooli arhitektuuriajaloolised artiklid² ning Kodrese monograafia „Esitledes iseend”³. Kunstiajaloolist nõu osutasid ning korrektuuri lugesid Eero Kangor ja Anneli Randla. Aknasammaste dokumenteerimisel oli suureks abiks Isabel Aaso-Zahradnikova, kes tegeles samuti andmete kogumisega ja pildistamisega.

Pikk 45 dornse

¹ Helmi Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini. Tallinn: Kunst, 1987.

² Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770. Peatoim K. Kodres. Tallinn: S.A. Kultuurileht, 2005.

³ Krista Kodres. Esitledes iseend. Tallinlane ja tema elamu varausajal. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2014.

I OSA

Tallinna kivitraidurite ringi kujunemine

Gooti pärand

Märgiline periood Tallinna raidkivikunsti traditsiooni arengus oli 14.–15. sajand. Selles vahemikus kerkivad tänane Tallinna raekoda, Suurgildi ja Olevi gildi hooned; lisaks toimuvad Toomkiriku, Niguliste ja Oleviste kiriku ning dominiiklaste kloostri ümberehitused. Alustati Pirita kloostri rajamisega, aset leidis linnakindlustuste täielik ümberehitus. Suur osa Tallinna kiviellamutest rajati samuti 15. sajandil.⁴ Seeläbi kujunes välja omanäoline ehitus- ja kujutusviis, mis oli selgelt kantud Ojamaa ja Põhja-Saksa eeskujudest. Enamik Eesti- ja Liivimaal töötanud meistreidki olid Saksa aladelt või Madalmaadest sisse rännanud.⁵

Tallinna vanimate säilinud raidkiviteoste hulka kuulub Niguliste kiriku põhjaportaal, mis on dateeritud 13. sajandi lõppu ning asub 17. sajandil põhjaküljele lisatud eeskojas. Jälgitav on sarnasus Linköpingi katedraali peaportaaliga ja paljude Gotlandi kirikute astmikportaalidega, mis pärinevad samast perioodist. Portaali talumitel kulgevad stiliseeritud viinamarjaväädid, mis moodustavad ühtse ornamentaalse vöö, meenutavad lisaks Saaremaal tegutsenud, arvatavalt Ojamaa meistrite tööd, aga ka Viljandi linnuses leiduvaid kapiteele.⁶

Tähelepanuväärne on Oleviste kiriku kooriruumis asuv kuningas Olavi figuraalne päiskivi. Selle romaanipärane äärest-ääreni kompositsioon, staatiline poos ning veidi kohmakas teostus viitavad kivi kuulumisele vanemasse ajajärku. Kõrvutades Olavi figuuri samuti kooriruumis leitud inglisa päiskiviga, mis kannab aastaarvu 1330, võib arvata, et mõlemad kuuluvad samasse, Oleviste varasemasse ehitusetappi. Teiste hulgas kuuluvad arhailisemate leidude hulka naistsistertslaste Püha Mihkli kloostri

---

⁴ H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini. Tallinn: Kunst, 1987, lk 25.

⁵ Samas, lk 7.

⁶ Samas, lk 25.

konvendihoone keldris asuvad taimeornamendiga kapiteelid ja Pikk tn 5 elumaja fassaadil asuv Kristus.⁷

Olulist stiilimuutust kehastab Suurgildi saali raiddekoor. Sealsetel piilarikapiteelidel on kujutatud taimi ja müütilisi loomi, ent tahvlitena vormistatud tahkudel asuvad reljееfid mõjuvad senisest ornamentaalsemas laadis, kus range algvormi ja traditsioonide järgimine on asendunud suurema tõlgendusvabadusega ning motiivid on allutatud eelkõige arhitektuuri nõudmistele, esinedes seeläbi tunduvalt dekoratiivsematena ning jättes sekundaarseks narratiivse poole.

15. sajandi Tallinnas muutub populaarseks astmikportaal, mida hakatakse lisaks kirikutele ja avalikele hoonetele lisama ka elamutele. Paremini säilinumaid on Vana turu kaupmeheelamu portaal (1498), mis pärast Scheeli panga rajamist paigutati uue hoone külge. Talumil kujutatud lõvid on aga minetanud kristliku sümbolismi ning muutunud dekoratiivseteks. Sama avaldub veel Vene tn 17 elamu portaalil (täna Linnamuuseum), mis valmis 16. sajandi algul. Sakraalarhitektuurist kandus elamutele muidki elemente nagu sambad, nišid, figuuridega konsoolid, valamud jm. Kirikutelt on laenatud ka elamufassaadide piilarid, petiknišid ja *diele* hiiglaslikud aknad.⁸

Hilisgooti perioodist pärineb mitmeid olulisi ja meisterlikke raidkivikunsti näiteid. Vahest suurejoonelisemaid töid on Oleviste kiriku Hans Pawelsi kenotaaf (1513), mis asub kiriku Maarja kabeli välisseinal. Kenotaaf koosneb kaheksast tahvlist, millel on kujutatud Kristuse kannatusi; keskses suuremas nišis oli tõenäoliselt krutsifiks. Kenotaaf moodustab tiibaltari laadse kompositsiooni, mille alaosas olevas hauanišis lamab skeletiskulptuur ning tagaseinale on raiutud mälestustekst kaupmees Pawelsile. Kenotaafi autorid olid poolakas Clemens Pale (programm, ülemine rida) ja Hinrik Byldensnyder (alumine rida, predella). Ornamentaalse osa võis valmistada Gert Koningk⁹, kes koos Byldensnyderiga lõi kaasa ka Maarja kabeli raiddekoori loomisel (1514–23).¹⁰

---

⁷ H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, lk 25–26.

⁸ Samas, lk 67.

⁹ Juhan Maiste. Eesti kunsti lugu. Tallinn: Varrak, 2007, lk 270.

¹⁰ Üprus, lk 85–86.

Gert Koningkist kujunes 16. sajandi algul linna mainekamaid kiviraidureid; tema suurepärase tehnika ja kunstitaju sobisid hästi tollal populaarse leekstiili kõrgete nõudmistega.¹¹ Koningkilt pärineb muuhulgas Suure Rannavärava kohal oleva Tallinna vappi kandev reljeefstahvel, mis oma valminud autorile omase detailitunnetuse ja peene käsitööga (1529).

Vene 12, kübaratöökoda

---

¹¹ J. Maiste. Eesti kunsti lugu, lk 270.

Tellijad ja meistrid

Sarnaselt keskajale oli 16.–17. sajandil linnades peamisteks tellijateks raad, gildid, linnakodanikud ja kirik. Tallinnas nimetati 15. sajandil linnale kuuluva kinnisvara (administratiivhooned, vangla, raekorterid, linnamüür jm) hooldamiseks ja renoveerimiseks rae liikmete seast kaks ehitushärrat (sks *Baw-Herren*), kelle alluvuses oli kümnekond kiviraidurit-müürseppa. Viimaste hulgas leidis ka mittedakslastest mehi. Eraldi ehituisand oli ka Suurgildil.¹²

Uute kruntide jaoks tol perioodil linnas väga ruumi ei jätkunud, ent tööd jagus olemasolevate hoonete ümberehitamise näol. Näiteks värskendati 1551. aastal Raeapteegi hoonet (Raekoja plats 11) uue ja ühtsema aknakuju ning erkeritega; samal aastal tellis Suurgild Börsi käigu algusse uue väravahoone ja gildihoonesse renessansliku siseportaali. 1540. aastal toimus Rüütli tn 10 asunud relvakoja renoveerimine ning 1588 sai uue ilme Niguliste tn 12 asunud müntla. 1594. aastal ehitati ümber Raevangla (Raekoja tn 6). 17. sajandi keskpaigas toimusid suuremad ümberehitustööd Raekojas, kui sissepääs toodi hoone keskossa, kaaristu ehitati kinni ning rajati uus tornikiiver. Lisaks oli linna kiviraidurite ülesandeks kivi kvaliteedi kontrollimine paekivimurrus ja linna teedevõrgustiku hooldus.¹³

16. sajandi keskel ajakohastati rae kiviraidurite ametiülesandeid ning uueks ametinimeks sai „linna ehitusmeister” (sks *Stadt Baumeister*). Rae teenistuses olevatelt meistritelt oodati nüüd mitmekülgsemat ettevalmistust, kui tavalistel kiviraiduritel; sellega kasvas ka nende ühiskondlik prestiiž. Esimeseks ehitusmeistriks uues ametis sai 1551. aastal Siwerdt Kock (elukutselt puusepp), kes juhtis 1555. aastal uue vaekoja rajamsist. Aastatel 1602–1604 töötas linna ehitusmeistrina ka Arent Passer. 1686 sai

---

¹² Rasmus Kangropool. Linn kui tellija 16.–17. sajandil. Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 29–30.

¹³ Samas.

ehitusmeistriks Riiast kutsutud Georg Winkler, kelle olulisimaks teadaolevaks tööks sai lagunemisohtliku Niguliste läänetorni kindlustamine.¹⁴

Linna kivisepad said aeg-ajalt ka lisatöid. 1505. aastal komandeeris Tallinna raad kiviraidur Hinricku koos õpipoisiga Hiiumaale Kõpu tuletorni rajama (valmis 1538), kuna oli vajadus hoiatada laevu Hiiu madala eest olulisel Hansa liidu mereteel. Samuti valmistasid linna meistrid kividetaile ekspordiks – oli ju linna ääres pea lõppematu paekivivaru. Tallinna paekivitooted olid hinnas nii Eesti aladel kui ka väljaspool. Väljaveos esikohal olid paekivist haua- ja põrandaplaadid, portaalid, sambad, ristimiskivid, kätepesunõud jpm. Palju eksporditi tahutud ehituskivi; Tallinna paele lisaks oli kasutusel Vasalemma ja Orgita paas. Väljaveo ainuõigus kuulus Suurgildi kaupmeestele ning selle pealt nõudis Tallinna raad aktsiisi. Paekividetailide valmistamine oli oluline sissetulekuallikas linnas tegutsevatele kiviraiduritele – nii rae- kui ka tsunftimeistritele – ning suur hulk paekivitoodangust läks naaberriikidesse.¹⁵

Ühtekokku tegutses Tallinnas 16. sajandi jooksul *ca* 150 kiviraidurit-müürseppa, moodustades linna arvukaima käsitöölaliste rühma: samaaegselt töötas linnas kuni 25 meistrit. Seejuures $\frac{2}{3}$ neist olid kiviraiujad ja ülejäänud müürsepad.¹⁶

17. sajandi keskpaigas oli linnas tegutsenud ehitusmeistrite arv kahanenud ligikaudu sajani, ent poole neist moodustasid müürsepad – tõenäoliselt oli müüri ladumisoskuse vajadus kerkinud tänu bastionide rajamisele. On tähelepanuväärne, et 16.–17. sajandil oli teadaolevalt üle poole ehitusmeistritest kohalikku päritolu; seda nii pealinnas kui ka Pärnus. Nende hulgas leidis ka osavama käega mehi: Hans Harjape, Bartelt Kyesz (Kassi), Marten Thu (Tuw), Jürgen Rebbane, Jahn Bergh, Johann Seske (Sääsk) jt.¹⁷

Ehitusel läks vaja ka puuseppasid, kelle ühiskondlik positsioon 16.–17. sajandil jäi kiviraduritest mõnevõrra allapoole. Seetõttu olid puusepad valdavalt Eesti, Soome ja Rootsi rahvusest ning sakslasi oli vähe. Puusepatööd oli tarvis kivihoonete vahelagede, treppide ja katusekonstruktsioonide valmistamisel, aga ka müüridest väljapoole kerkiva puithoonestuse rajamisel. Keerukate ja vastutusrikaste projektide puhul kutsuti aga

---

¹⁴ R. Kangro. Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 29–30.

¹⁵ Samas, lk 34.

¹⁶ Samas, lk 32–33.

¹⁷ Samas.

meister enamasti välismaalt. Puunikerdajad kuulusid eraldi tsunfti, mis sai ametliku alguse 1651. aastal. Selle ajani kuulusid nad koos maalijate ja mööblivalmistajatega samasse tsunfti, ent lõid nüüd lahku.¹⁸

Suurte ehitusprojektide puudumisest kõneleb asjaolu, et 1538. aastal tehti kiviraidurite gildi skraas muudatus, millega meistriks saamisel polnud enam nõutav müüri ladumisoskus; küll aga pidi kandidaat kivist tahuma siseportaali, aknasamba ja kätepesunõu. Õpipoisiaeg kestis kiviraiduritel kolm aastat ning selle kestel ei võinud meistri juurest lahkuda. Selliks saades võis aga liikuda edasi. Paljud sellid rändasid mööda ilma, õppides uusi töövõtteid, mida kodumaal ei pruukinud kohata. Seejärel pidi sell tsunfti astudes läbima pooleaastase katseaja, et tsunft saaks veenduda tema oskustes.

Teistes Eesti linnades kõnealusel perioodil kiviraiujate tsunfte teadaolevalt ei leidunud, kuid meistri pädevusega kiviseppasid leidis ohtralt mujalgi. Samas olid eriti hinnatud Tallinna meistrid ning neid palgati tööle ka väljaspool pealinna. 17. sajandi lõpus kivitöömeistrite tsunfti killustus, kui 1690. aastal eraldusid müürsepad ning avasid omaette tsunfti. 1692 lahkusid sellest omakorda Toompeal tegutsevad müürsepad.¹⁹

---

¹⁸ R. Kangro. Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 37.

¹⁹ Samas, lk 33.

Uue ajastu koidikul

16. sajandi alguse ühiskonda iseloomustas tugev seisuslik killustatus: kaupmehed, käsitöölised, vaimulikud, õpetlased, arstid, aadlikud jpt. Seisusekuuluvus oli inimese identiteedi kujunemise mõttes vahest olulisim tegur ning sellest sõltuvalt püsisid jäigad seisuslikud ideaalid. Selline arusaam lähtus katoliiklikust tõekspidamisest, et kogu ilmalik maailm oli korraldatud Jumala poolt ning seatud paika õiglaselt ja tasakaalukalt, mistõttu kuulumine aadli- või töölisesseisusesse oli ettemääratud ja ümberlükkamatu. Seda haruldasem ja silmapaistvam oli ühiskonna hierarhiaredelil tõusmine.²⁰

Erilist rõhku pandi oma seisuslikule identiteedile ja sellekohasele käitumisele. Mida jõukam oli aadlik, seda kõrgemad olid ootused tema eluviisile – paraadlikkus ja pillavus käisid sellega paratamatult kaasas. Suur roll selles langes kunsti ja arhitektuuri visuaalsele tähendusrikkusele, mis võimaldas end esitleda samaväärselt kirja- ja kõnekeelele. Vormiline ja sümboolne tähendusväli oli rakendatud identiteediloome ette, olles seega oluline retooriline vahend klassikuuluvuse tõendaja ning kinnistajana.²¹

Renessansi hakul toimunud üldkultuuriline pööre ratsionalismi suunas oli selge vastukäik „pimedale” keskajale. Linnade, majanduse, teaduse ja kristluse jõuline areng lõi eeldused inimkonna „taassünniks” (it *Rinascimento*) – mõiste, mis võtab oivaliselt kokku Itaalias 14. sajandil alanud ja 16. sajandiks kogu Euroopa haaranud majandusliku ja kultuurilise ümberkujunemise. Senine kirikukeskne maailmakord oli muutunud kahepalgeliseks ja tagurlikuks ning ummuksisse jäämas. Kahjuks oli oma roll ka laastaval katku epideemial, mis levis 14. sajandi keskpaigas ning asetas inimkonna silmitsi millegi õudse ja kainestavaga, painutades mõttemaailma igavikulisusest tagasi sekulaarsetele probleemidele. Samuti sai alguse usureformatsioon ning korrumpatsioon

---

²⁰ K. Kodres. Esitledes iseend, lk 78–79.

²¹ Samas.

katoliku vaimulikkond sai maitsta enda ahnuse ja võimuiha vilju. Toetudes taasavastatud antiikmõtlejatele asus inimkond looma uut maailma, kus kesksel kohal oli kiriku asemel inimene. Seejuures oli antiigi pärand niivõrd laiaulatuslik, et pakkus ainekst Lääne kunstiloocele veel 19. sajandilgi.

Olulisemaid muutusi varauusaegse kunstimaailma raamides oli kunstniku rolli ümbermõtestamine. Kui varasemalt nähti kunstnikku kui käsitöölist, kelle ambitsioon ja roll oli võimalikult loomutruult ja meisterlikult subjekti taasesitada, siis humanismi lainel muutus oluliseks kunstniku loovus ja individuaalsus. Kunstituru arengute tõttu sai võimalikuks tegutseda ka tsunftivälise „vabameistrina”, kuna kõige enam hinnati kunstniku väljendusrikkust ja geniaalsust. Meistrid nagu Leonardo, Michelangelo, Raphael jt kujunesid elavateks legendideks, olles tuntud ja hinnatud kogu Euroopas. Lisaks loomingulistele ja intellektuaalsetele võimetele aitas kunstniku staatust tõsta ka õukonna või muu ühiskonnaeliidi soosing. Siiski kuulus valdav osa loovisikutest tsunfti ning töötas kollektiivselt.

Eesti aladel oli kõnealusel perioodil kuulsaid õukonna- ja vabameistreid väga vähe. Mõned tuntumad nendest olid Michel Sittow ja Tobias Heintze. Hiljem, 17. sajandi lõpupoolel, lisandusid barokk-kunstnikud Christian Ackermann ja Johann Georg Heroldt.²² Paraku on valdav osa perioodist pärinevast kunsti- ja arhitektuuripärandist jäänud anonüümseks, kuna tööde signeerimine polnud veel üldlevinud ning sageli kannavad teosed hoopis tellija nime. Tihti on teada vaid töökoda, aga mitte valmistaja ise.

Uued kunsti- ja mõttevoolud jõuavad siinmaale endiselt Saksamaa vahendusel, kuid üha enam ka Madalmaadest ja Poolast. Gootika üllatavalt elujõuline kunstitraditsioon oli visa hääbuma ning seetõttu toimus üleminek väga pikaajaliselt; sellest on tingitud ka raiddekoori juures jälgitav eklektilisus. Renessanss kinnistus Eesti aladel sarnaselt Skandinaaviale alles 16. sajandi keskpaigas, kui Itaalias oli maad võtnud juba renessansskunsti järellainetus – manerism.²³

---

²² K. Kodres. Sissejuhatus. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 11.

²³ H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, lk 105.

Esimesi selgeid renessansskunsti ilminguid on Niguliste kirikus asuv arst Johannes Ballivi hauaplaat (1523), mis oma filigraanse *all'antica* laadis dekooriga on tõeline sõõm värsket õhku raskepärasest gootikast küllastunud Tallinnas. Hauaplaadi keskel olev skelett on asetatud illusoorseesse orvandišši, mida ehib peen grotsekornament ja viljakoberatega urnid. Gootikale tagasivaatavalt mõjub hauaplaati raamistav minusklites mälestustekst, mida kivi nurkades liigendavad medaljonid evangelistide sümbolitega. Hauakivi valmistanud skulptor on paraku jäänud tundmatuks, kuid ainulaadse kujutusviisi järgi otsustades tõenäoliselt kohalik meister ei olnud; küll aga on see raiutud kohalikust paekivist. Arvatavalt kattis hauaplaati polükroomia.²⁴

Lai 23 kolmikaken

²⁴ K. Kodres. Memoriaalkunst. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 384.

Varauusaegne Tallinn

16.–17. sajandil hakati elukeskkonnale ilmekust lisadma erinevate raidkivist kaunistuselementidega nagu etikud, ärklid, rõdud, raidkivivapid jms. Jätkuvalt püsis traditsioonilise Tallinna kaupmeheelamu (nn *Dielenhaus*) planeering, kus suurte klaaspindadega tänavaäärses *dieles* toimus äriajamine ja töötegemine ning hoovipoolsed ruumid kuulusid intiimsesse sfääri, olles vaid pererahva päralt. Senine korraldus muutus alles 17. sajandi I poolel, kui *diele* kohandati samuti eluruumiks – reeglina esinduslikuks, uhke puittrepiga fuajeeks (*Vorhaus*) – ning eraelu kolis ülemisele korrusele.²⁵

Mõningaid värskendusi siiski elamute juures tehti. Üldlevinuks tõusis erinevate raidkividetailide kasutamine portaalidel, sammastel, konsoolidel, palenditel jm. Eriti populaarseks muutusid dekoratiivsed vappide või peremärkidega raidkivisillused, mida armastati paigaldada perekonna olulisemate ruumide uste kohale. Vanimad sedasorti sillused ulatuvad 16. sajandi algusse (Vene tn 17 – 1513), kuid neid paigaldati veel 1630. aastatelgi. Selles ajavahemikus püsib sillusekivide üldkompositsioon võrdlemisi muutumatuna, mistõttu kohtab veel 17. sajandilgi nende detailide näol gooti algupäraga elemente (Raekoja plats 18 – ca 1610).²⁶

Olulisim 16. sajandi areng käesoleva kirjatöö kontekstis puudutab muudatusi õuepoolsete eluruumide (*Stube*) osas, mis muutusid esindusruumideks. Nimelt kujunes varauusajal mood raiuda hooviaknad suuremaks, mis viitas Itaalia *palazzo* eeskujule, kus eluruumid avanesid otse siseõue.²⁷ See lubas tuua kitsukesse Tallinna kodanikelamusse itaaliapärasust ja suurejoonelisust ning renessansilikku avatust ja helgust. Juba 15. sajandil levis Tallinnas tinaraamistuses aknaklaas; 17. sajandil oli klaasitud aken elementaarne. Suurte klaaspindade toestamiseks lisati paarisakende

---

²⁵ K. Kodres. Linnaelamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 107–109.

²⁶ H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, lk 106–107.

²⁷ Kodres, lk 109.

vahele tugiposte, mis varasel kujul, 15. sajandil, olid vormilt lihtsamad kaunistustega kiviplaadid. Järgneva sajandi vältel muutusid need aga dekoratiivsemateks ümarplastilisteks kujunduselementideks.²⁸

Esimesi renessansi vaimus loodud aknalahendusi oli Pikk tn 51 Eckholtide elamu polükroomne aknapalend, mis on dateeritud 1543. aastaga. Samasse perioodi kuuluvad ka Lai 40 (Stampehli maja), Pikk 44 ja Tolli 3 aknakujundused. Eriti terviklikult on säilinud Vene 10 interjäär, mis on kujunenud 16.–17. sajandi vältel: varaseim palend kannab daatumit 1525, nooremad on ilmselt 17. sajandi II veerandist.²⁹ Tolli 4, Suur-Karja 2. Pikk 57 ja Rüütli 14 elamute paarissambaga, kolme aknaga lahendused on teadaolevalt linna suurimad.³⁰

Lisaks sammastele olid dekoreeritud akende palendikivid, mis kujutasid endast hiiglaslikke, kahe meetrini ulatuvaid reljeefidega kiviplaate. Taas kohtab siingi äratuntavalt gootipäraseid motiive, mis 17. sajandi alguse tallinlase kunstimaitsel omaselt jätkuvalt käibel püsisid: keppestiil, teravkaared, rosetid, puulehed jms.³¹ Üleminek „orderiarhitektuurile” toimus Eesti linnades alles 1660. aastatel. Suureks eeskujuks muutus 1577. aastal Antwerpenis ilmunud Hans Vredemann de Vriesi „*Architectura*”.³² 17. sajandil oli raiddekoori ja polükroomiaga aknasammaste tõeline kõrgaeg; 18. sajandiks olid raidkivist aknasambad juba moest väljas, ent palendite kaunistamine jätkus.³³

Tänu mustirraamatute levikule jõudsid 16. sajandil Tallinna meistriteni uued ornamendid. Kohalike juurdunud raidkivitraditsioonidega lõimudes sündis omapärane kujutusviis, mis paistis silma puhta reljeefi ja selge kontuuri poolest. Läänest tulnud renessanssornament ei kandunud üle üheselt vaid sulandus olemasolevate motiividega või lausa asendus nendega.³⁴ Antiigist ülevõetud motiivid piirdusid elamuinterjöörides enamasti akantuselehtede, kandelaabrite ja groteskidega; müütilisi isikuid, olendeid ja

---

²⁸ H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, lk 123.

²⁹ K. Kodres. Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 141.

³⁰ A. Seidla, R. Alatalu. Boris Dubovik: “Vanalinn, minu lemmik!”. Tallinn: MTÜ Eesti ICOMOS, Ajakool OÜ, 2017, lk 126.

³¹ K. Kodres. Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 141.

³² K. Kodres. Linnaelamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 106–109.

³³ K. Kodres. Esitledes iseend, lk 186.

³⁴ H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, lk 123.

stseene siin ei leia. Üks erand on pomposne siseportaal Mühleni elamust Vene tn 8 (1687), mis täna asub Linnamuuseumis. Kujutatud on kahte kreekapärast naisfiguuri, silluse kohal on frontoon mehebüsti hoidvate putode ja vapiga.³⁵

Väga palju saab paralleele tõmmata Tallinna ja Lübecki vahel; hansalinnadena oli neil tihe läbikäimine ning Lübecki kaudu jõudsid Eestimaale uued kunstisuunad. Ühine oli traditsioon kaunistada linnamajade laetalasid, seinu, akende ja uste sillused, aknapalendeid ja -poste jm. Ka maalingute teostusviis oli sarnane: reeglina ornamentaalne taimornament, mis muutus vastavalt valitsevale stiilile.³⁶

Üks silmapaistvamaid renessanssehitisi oli Raekoja platsil asunud uus vaekoda (1555), mis hävis 1944. aasta pommitamise tagajärjel. Kahekorruselisel kõrge kelpkatusega hoonel oli lisaks suur kelder ja vintskapiga katusealune laopind. I korrus oli vankriga läbisõidetav, mille tarbeks oli ida- ja lääneküljel kummalgi kaks ümarkaarset väravat. Renessanslikult mõjusid vaekoja II korruse suured sümmeetriliselt paigutatud raidraamide ja -palenditega aknad; lisaks fassaadil korruste vahel kulgenud karniis, mis rõhutas hoone horisontaalsust. Nurgakvaadrid olid faasitud. II korruse akende vahel paiknesid siinmail unikaalsed polükroomsed stukktondod, mis olid arvatavalt sisse toodud Saksamaalt ning näivad inspireeritud firenzelase Luca della Robbia loomingust. Samuti olid maalingud aknapalenditel. Puitkonstruktsioonide ehitust juhtis eelmainitud ehitusmeister Siwerdt Kock. Tänapäevaks on hoonest säilinud akendevahelised tondod ja osa maalingutega palendiplaate.³⁷ Fassaadimedaljonidele sarnast motiivi – nn *Gaffkopf*eid ehk “uudistajaid”³⁸ – kohtab ka oluliselt hilisema, Raekoja plats 18 nurgahoone friisil (1596).

Teine renessanssarhitektuuri pärl on Mustpeade vennaskonna maja (Pikk 26). Siin on tegemist olemasoleva kaupmeheelamu ümberehitusega, mis sai uue ilme 1597. aastal. Kavandi ja bareljeefide autor oli Arent Passer ning ehitusmeister Hans Lüttigk. Madal viilkatus sai lookleva, voluutidega raamistuse ning fassaad korruste vahevööd,

---

³⁵ K. Kodres. Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 139.

³⁶ K. Kodres. Esitledes iseend, lk 201.

³⁷ R. Kangro. Vaekoda. – Eesti Arhitektuur 1. Tallinn. Tallinn: Valgus, 1993. Lk 190–191.

³⁸ K. Kodres. Avalikud hooned – omavalitsuste arhitektuurne ja kunstiline manifest. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 81.

rõhutamaks horisontaaltelge. Hoone fassaadikujundus viitab Madalmaadele, mis Passeri Antwerpeni päritolu arvesse võttes on mõistetav.

Samuti lisati fassaadile palju bareljeefe: ratsanikud II korruse akende vahel, allegoorilised figuurid Õiglus (*Iustitia*) ja Rahu (*Pax*) ning kõige tipus Kristus.³⁹ Eriti silmapaistev on ümarkaarne raidrustikas peaportaal, mille kohal tahvel mustpeade vappi hoidvate lõvidega. I korruse friisil asuvad Brügge, Novgorodi, Londoni ja Bergeni vapid ning portaali kõrvale fassaadile kinnitatud etikukivid pärinevad rekonstrueerimiseelsest perioodist.⁴⁰ Passeri töökojast pärinevad ka Oleviste gildi saali aknasambad. Lõvidega sambad saaliukse ees on aga hilisemad, 1671. aastast.⁴¹ Kunstiliselt kõrgetasemelisemad on I korruse akende kohal asuvad Sigismund III ja tema abikaasa Anna peafiguurid, mis valmisid 1600. aastal kuningliku visiidi ootuses; see paraku ei toimunudki.

Üldise tendetsina 17. sajandi I poolel tõuseb esile raidkivi dekoratiivne omapära. Fasaadidele lisatakse ohtralt ehisdetaile: portaalidel, etikuil, sammastel, konsoolidel jne. Levinud motiivideks on frontoonid, kvaadrid ja medaljonid, millele lisanduvad maskid, festoonid, allegoorilised figuurid jm. Nagu näha eelmainitud vaekoja ja Mustpeade maja puhul, muutub oluliseks hoone horisontaalsuse rõhutamine, millele aitavad kaasa raidkivifriisid koos bareljeefidega.⁴²

Väga populaarseks muutus hoonete sissepääsude ees olevate etikute kaunistamine raidkivitahvlitega – etikukividega. Vanimad etikukivid ulatuvad 16. sajandi algusse; massiliseks muutusid need sajandi keskpaigas. Reeglina raiuti neile vapid, nimetähed või peremärgid nagu kohtab sillusekividelgi; leidub ka moraliseerivaid loosungeid. Sajandi II poolel muutus etikukivide kujundus heraldilisemaks – rohkem hakati kasutama perekonnavappe, millele lisati akantusornamenti.⁴³

Paraku muutusid laiutavad etikud üha kasvavas linnas liiklust häirivaks, kuni viimaks 1825. aasta ehitusmäärusega ära keelati.⁴⁴ Etikud hakkasid aga kaduma juba eelneval

---

³⁹ Voldemar Vaga. Renessanss-stiil. – Eesti Arhitektuuri Ajalugu. Tallinn: Eesti Raamat, 1965, lk 206.

⁴⁰ H. Üprus. Mustpeade hoone. Tallinn: Oktoober, 1972.

⁴¹ K. Kodres. Avalikud hooned – omavalitsuste arhitektuurne ja kunstiline manifest.– Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770 lk 90.

⁴² H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, lk 124.

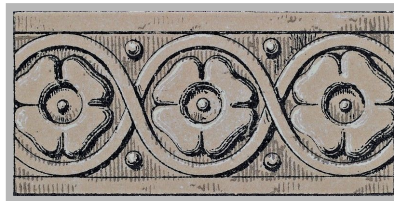
⁴³ Samas, lk 124–125.

⁴⁴ Samas.

sajandil, kuna mood oli muutunud. Etikutega linnaruumi on tänapäeval võimalik kogeda nt Gdanskis Mariacka tänaval, kus paljud neist on rekonstrueeritud.⁴⁵

Dekoratiivsed, kuni 3 meetri kõrgused etikukivid võeti tihti sekundaarkasutusse: neid paigutati majafassaadile, interjööri ja kalmistutele või kasutati lihtsalt müüriehituseks. Hauakiviks sobisid need iseäranis hästi, kuna olid kujult enamasti rõngasristi meenutavad – tuli kõigest nimi peale raiuda. Isegi Haljalast, Ilumäe kabeliaiaist, leiab ühe Tallinnast pärineva etikukivi; samuti on mitmeid avastatud Tartus (ülikooli kiriku ja observatooriumi rajamisel).⁴⁶ Kalamaja kalmistu likvideerimisel paigutati osa etikukive ümber Oleviste kirikusse ja dominiiklaste kloostri. Tallinna vanalinna Lai 23, Vanaturu kael 3, Raekoja plats 12 ning Suurgildi majadel on praegu nähtavad etikud 1970.–1980.-tel aastatel teostatud rekonstruktsiooni tulemus.⁴⁷

Kuna Tallinna kiviraidurite tase ja tootlikkus kõrge, mistõttu viidi erinevaid kividetaile ka kaugemale. Tõenäoliselt enamik Tartus ja teistes linnades avastatud etikukividest on valmistatud Tallinnas; lisaks eksporditi palju Läänemere kaudu.⁴⁸

---

⁴⁵ A. Seidla, R. Alatalu. Boris Dubovik: “Vanalinn, minu lemmik!”, 2017, lk 103.

⁴⁶ H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, lk 128.

⁴⁷ Samas.

⁴⁸ Samas, lk 127.

Tallinna meistrid

Liivi sõda juhatab sisse uue perioodi Eesti kultuuriloos. 1561. aastal andsid Tallinn ja Põhja-Eesti rüütelkonnad end üle Rootsi võimu alla ning Liivimaa orduriik lakkas olemast. Lõuna-Eesti ja Läti alad läksid aga Poola-Leedu (Rzeczpospolita) kuningriigi valdusse. Tallinna ülevõtmise tähistamiseks valmis kivitahvel Rootsi riigivapiga, mida hoiab kaks metsmeest (viide Skandinaavia muistendile). Tahvilil on ära toodud ka vallutamist juhtinud Klaes Christerson Horni nimi ja vapp. Tõenäoliselt Toompea väravale asetatud bareljeef asub täna Suure Rannavärava hoovis.⁴⁹

Vapitahvli figuurid esitlesid uut, ilmekamat kujutusviisi – reljeefi kontuur oli senisest tunduvalt pehmem ja pinnatöötlus peenem. Samalt autorilt näib pärinevat ka erakordne Aadama ja Eeva reljeef, mille hästimodelleeritud figuurid ja looduse realistlik käsitus lloovad ootamatult itaaliapärase kompositsiooni (Linnamuuseumi kogus). Sarnase käekirjaga bareljeefe on veelgi (Flemingi hauaplaat, vaskmao reljeef, Holthuseni etikukivi jt), kuid nende ephhiloovate tööde autor on jäänud tundmatuks. Tõenäoliselt oli seejuures roll rootsi meistrite eeskujul, kes Tallinna saabusid – nt Anders Larsson Målare, kes tegeles linna kindlustustöödega, aga mõjutas ka figuraalhauaplaatide arengut.⁵⁰

Arent Passer

Vahest legendaarseimaks Tallinna renessanss-skulptoriks saab pidada Arent Passerit, kes saabus siia Antwerpenist 1589. aastal ning kellest kujunes siinmail kesksne ja erakordselt viljakaks skulptor. Juba saabumise aastal sai Passer tellimuse Rootsi väejuhi ja Eestimaa kubernerit Pontus De la Gardie hauamonumendi loomiseks, mis osutus

---

⁴⁹ H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, lk 143–145.

⁵⁰ Samas, lk 127.

meistri silmapaistvaimaks tööks ning on oivaliseks avaakordiks tema pikal loometeel. De la Gardie sai teatavasti hukka laevaõnnetuses Narva jõel 1585. aastal, naastes Pljussa vaherahu läbirääkimistelt. Ta maeti Toomkirikusse, abikaasa Sofia Gyllenhielmi kõrvale.⁵¹

De la Gardie hauamonument, mis valmis 1595. aastal ning paikneb Toomkiriku kooris, koosneb sarkofaagist ning kohal rippuvast epitaafist; kaks detaili pole aga omavahel ühendatud. Sarkofaagi kujunduses on Passer lähtunud Itaalia matusetraditsioonist, epitaaf on aga Madalmaadest levima hakanud motiiv, mis 16. sajandi lõpul Eestiski tuntuks sai.⁵² Monument mõjub pidulikult ja suursuguselt ning jätab ainulaadse ja kõrgetasemelise kunstiteose mulje.

Valkjashallist dolomiidist sarkofaagil lamavad otsekui voodisse heitnult Pontus De la Gardie ja Sofia Gyllenhielmi figuurid. Otsaviilud on mõlemal küljel kaunistatud kullatud maneristliku rull- ja pealisornamendiga, samuti kartušsidega. Jalutsi välisküljel leiab *memento mori* laadis tahvli pealuu ja liivakellaga, millelt võib lugeda: „*hodie michi, cras tibi*” [sic] – „täna mulle, homme sulle”. Esiküljel asub bareljeef Narva vallutamisest 1581. aastal. Sarkofaagi nurkades seisvate „igavese tulega” urnide asemel olid algselt saledad obeliskid, mis paraku said kannatada 1684. aasta tulekahjus. Tõenäoliselt oli Passer sarkofaagi valmistamisel leidnud inspiratsiooni Cornelis Florise ja Hans Vredemann de Vriesi töödest ja kirjutistest nagu on näha tema hilisemagi kunsti juures.⁵³

Jämedakiulisemast, Orgita kivist seinapeitaaf on sümbolirohke maneristliku sarkofaagi kõrval lihtsama ikonograafiaga. Seejuures aga seob Passer meisterlikult piirkondlikke motiive klassikalistega, näiteks hansalinnades populaarne maol ja kolbal talluv Võidutsev Kristus on kõrvuti seatud kõrgreljeefsete Usu (*Fides*) ja Lootuse (*Spes*) allegooriliste figuuridega. Ühelt poolt meenutab vappe kandev edikula katoliku kõrvalaltarit, teisalt viitab alaosa evangelistidega predella Madalmaade altarikunstile; punakast marmorist sambad tuletavad jällegi meelde antiiki. Harukordsel kombel leiab epitaafilt korintose sambakesed – esimesi klassikalise orderi näiteid Baltimaade kunstis.

---

⁵¹ H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, lk 152.

⁵² J. Maiste. Arent Passer (1560–1637) and his time in Tallinn. – Sten Karling and Baltic art history. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 1999, lk 54–55.

⁵³ Samas.

⁵⁴ Epitaafi kroonib medaljon heebrea tähtedega YHWH (Yahveh), mille all kiri „*Fortitudo Nostra*” (tlk „meie jõud”). Medaljoni tipus asub väike urn.

De la Gardie monumendile järgneb rida sarnase kompositsiooniga hauamonumente. 1599. aastast pärineb Caspar von Tiesenhauseni ja abikaasa Märta Oxenstierna monument, mis teadmata põhjusel jäi lõpetamata. See asub samuti Toomkiriku kooris, De la Gardie vastasseinas. Nimetatud kaks sarkofaagi on kompositsioonilt sarnased, kujutades voodile heitnud abielupaare ajastutruudes rõivastes. Tiesenhauseni paar on aga teostatud madalama reljееfiga ning lihtsakoelisemalt.

Arent Passer valmistas ka Toomkiriku põhjalööviasuvad Otto von Uexkülli ja Carl von Horni hauaplaadid (mõlemad 1601) ning Jüri kabeli Thomas von Rammi hauamonument (1634). Näib, et De la Gardie monument sai eeskujuks paljude hauatähiste kujundamisel – asjaolu, mis Passeri meisterlikkust ja mõjuvõimu kinnitab ning tõendab tema kui erakordse kujuri positsiooni Eesti kunstiajaloo. 1599. aastal sai Arent Passer kiviraidurite tsunfti vanemaks ning selleks hetkeks oli tal juba mainekas töökoda, kus valmis enamik Toomkirikus asuvaid hauamonumente.⁵⁵ Tõelise renessansi-inimesena osutus Passer ka tugevaks arhitektiks ja kindlustusinseneriks.

Veel kuuluvad Passeri tippteoste hulka nelja evangelisti bareljееfid (1631), mis loodi dominiiklaste kloostri kirikule (deponeeritud Meremuuseumisse); samuti Raekoja plats 18 friisil paiknevad medaljonid (1596) ning eelmainitud Mustpeade maja fassaadireljееfid. Niguliste Antoniuse kabelis asunud Antonius von dem Buschi ja Gertrud von Wehreni epitaaf (1608) on üks uhkemaid ja kõrgetasemelisemaid selletaolisi raidkive.⁵⁶

De la Gardie monumendiga on tasemelt võrdväärne vaid nn Burchardti diptühhon, mis algselt valmisid Raeapteegi tarbeks. Passer oli maineka apteeker Johann Burchardti lähikondlane ning seetõttu kaasati skulptor raeapteegi hoone ümberehitusse 18. sajandi I poolel. Uus, suure erkeriga hoone ehitati kokku kolmest väiksemast elamust, mis ühendati pika, ühtse fassaadiga.⁵⁷

---

⁵⁴ J. Maiste. *Sten Karling and Baltic art history*, 1999, lk 54-55.

⁵⁵ H. Üprus. *Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini*, lk 154–155.

⁵⁶ Samas.

⁵⁷ Samas.

Suuremalt osalt valmis apteegihoone 1635. aastaks ning Passer valmistas sinna palju raidkividetaile. Nendest huvitavamaid on lõvipeadega joonia stiilis kannelüüridega sammas, mis on hea näide Passeri töökoja kvaliteedist. Kõrgreljeefsed lõvipead, mis hoiavad hambus rõngaste otsas rippuvat draperiid koos fruktikobaratega, on raiutud meisterlikult ja detailselt.

Burchardti raidkividel on kujutatud Kolgata mäe stseeni ning Kristuse ülestõusmist. Tõenäoliselt oli diptühhon mõeldud Raeapteegi etikukivideks, kuid toodi etikute keelustamise järel hoonesse sisse – vahest Burchardtide kodualtariks. Stiilikriitikast lähtuvalt on paraku võimatu kinnitada Passeri autorlust: tõenäoliselt alustas neid Passer, kuid lõpetas mõni tema osavam õpilane. Reljeefid taasavastas Johann Burchardt 1829. aastal apteegi seina seest ning arvas need oma kuulsa kuriositeetide kollektsiooni hulka (*Mon Faible*). Täna asuvad teosed dominiiklaste kloostris.⁵⁸

Hans von Aken

Passeriga samaaegselt tegutses 16. sajandi lõpukümnenditel Hans von Aken, kes saabus Tallinna hiljemalt 1574. aastal. Perioodil 1588–1590 töötas ta koos Arent Passeriga Toompeal Riigisaali rajamisel, olles ise lossi ehitusmeistriks. Samuti osalesid nad Toomkiriku tornikiivri ehitusel ning Oleviste torni- ja katuse remonttöödel.⁵⁹

Hans von Akeni kujutusviisis peegelduvad lisaks madalmaade ja poola eeskujudele ka itaalia kunstitraditsioonid. Tema suurteoseks võib pidada Olof Ryningi hauamonumenti (1594), mis asub Toomkiriku koori seinal Tiesenhauseni sarkofaagi kohal. Von Aken on kasutanud siinmail esmakordselt itaaliapärase alkoovhaua motiivi, paigutades lahkunu lamama seinanišši. See hauatüüp Tallinnas aga moodi ei läinud.⁶⁰ Ryningi poos mõjub von Akeni käsitluses kangelt ja naivistlikult, samas kui näojooned ja ornamendid on valmistatud ootuspärase meisterlikkusega; ilmselt valmistas raskusi külitava ümarplastilise figuuri teisendamine madalreljeefiks.⁶¹ Hauaplaati flankeerib kaks paari

---

⁵⁸ J. Maiste. *Sten Karling and Baltic art history*, lk 52–53.

⁵⁹ Üprus, lk 177.

⁶⁰ Samas.

⁶¹ K. Kodres. *Memoriaalkunst. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770*, lk 388.

kanneleeritud pilastreid, mille arhitraavile asetub edikus. Viimane on raamistatud pealisornamendiga, samuti selle kohal olev Kristuse bareljeef.

Hans von Aken lahkus Tallinnast juba 1595. aastal; kas tingituna Passeri triumfist või hoopis maise teekonna lõppemisest, ei ole teada.⁶²

Dionysius Passer

Passeri koolkonna mantlipärijateks kujunesid poeg Dionysius Passer, Matthias Daus ja Jacob Damm.⁶³ Uus põlvkond oli kantud juba baroki vaimust. Dausil õnnestus tööle saada Narvasse ehitusmeister Zacharias Hoffmanni abiliseks. Damm tegutses Tallinnas kujurina edasi ning valmistas 1656. aastal linna Pakkhoonele fassaadireljeefid ja mitmed skulptuurid.⁶⁴

Dionysius Passeri loomeperiood Tallinnas oli äärmiselt lühike: 1639–1642. Talle atribueeritud teostest on huvitavamad Raeapteegis asuv Burchardi vapiga reljeef (1635), Gustav II Adolphi reljeef (1639), Pühavaimu seegi reljeef (1641).⁶⁵ Hanila kirikus asuv, kuid Haapsalu lossikirikust pärinev Reinhold von Üexkulli ja tema abikaasa Sophia hauaplaad (1640) on samuti atribueeritud Dionysiusele. Hauaplaadi keskosas on juba tuttavalt viisil kujutatud mehe ja naise reljeefsed täisfiguurid.⁶⁶ Hiljem töötas Dionysius Haapsalus lossi ja Virumaal Malla mõisa ehitusel.⁶⁷

Mainitud teosed, nagu ka varemmainitud Burchardi diptühhon, mis valmis 1630. aastate lõpul, kuuluvad stiililt juba üleminekuperioodi: kartušside pahkmikraamistus, figuuride dünaamilisus ja natuuritruuduse püüd viitavad barokk-kunsti ilmingutele.⁶⁸

---

⁶² H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, lk 177.

⁶³ Sten Karling. Arent Passer. Lisand Tallinna kunstiajaloole. Tallinn, 1938, lk 46.

⁶⁴ Üprus, lk 178-179.

⁶⁵ Samas, lk 177.

⁶⁶ K. Kodres. Memoriaalkunst.– Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 395.

⁶⁷ J. Maiste. Eesti kunsti lugu, lk 303.

⁶⁸ Üprus, lk 177.

Wilhelm Nacke

Bremeni kiviraidurite perest pärinev Wilhelm Nacke töötas Tallinnas aastail 1660–1670. Siinsese kunstiajalukku talletas ta end Niguliste põhjaeeskoja raiddekoori loomisega (1678–1679). Ehitisel on suursugune korintose portaal ning Kristuse ja evangelistidega maneristlik viil. Kristuse tagaküljele raius Nacke oma initsiaalid, olles esimene Tallinna kiviraidur, kes end signeeris.

Märkimisväärne on ka tema loodud aknasammas Dellingshauseni majas (Pikk 45), kus Nacke on põnevalt ühendanud padjal lamava lõvi puutüvega, mille tipus kapiteelil kaksikvapp. Üheskoos on esitletud jõuline sümbol suguvõsa väarikusest ja võimust. Puutüve motiiv on tõenäoliselt laenatud Philibert de l'Orme'i raamatust „*Le premier tome de l'architecture*” (1567), kus seda seostatakse arhetüüpse „algonni” teooriaga.⁶⁹ Nackelt pärineb tõenäoliselt ka Vene 12 paiknev lõvi ja viinamarjaväädiga sammas.

Joachim Winter

Sarnaselt Arent Passerile töötas De la Gardie perekonna teenistuses Joachim Winter, keda võib nimetada esimeseks puhtakujulise kõhronamendi esindajaks Eestis. Winterist alates hakkavad kohalikus raidkivikunstis levima baroki ilmingud, mistõttu on ta oluline meister ka Tallinna kiviraidurite kontekstis.⁷⁰

Haapsalu meister Joachim Winter osutus Passeri koolkonna hääbumise järel, 17. sajandi I poolel, üheks hinnatumaks kujuriks. Winteri silmapaistvamate tööde hulka kuuluvad Haapsalu Jaani kiriku kiviaaltar (1630), Noarootsi kiriku epitaafi (1630) ning Pühalepa kiriku kantsel (1636). Haapsalu altaril on jälgitav figuuride ja peade lopsakas modelleering, looduse realistlik kujutusviis ja mänglev dekoratiivornament, mis lubavad nimetada kompositsiooni varabarokki esindavaks.⁷¹

17. sajandi II poolel raiddekoori osatähtsus mõnevõrra kahanes. Kasvas puitdekoori populaarsus, kuna see oli kiviraiumisest odavam, ent plastilisem. Tallinnas hakkasid

---

⁶⁹ K. Kodres. Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 145–146.

⁷⁰ H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, lk 179–180.

⁷¹ Samas.

tegutsema sellised meistrid nagu Christian Ackermann, Elert Thiele, Franz Hoppenstädt, Berent Lorentz, Joachim Armbrust jt, kes tõstsid puidunikerdukunsti taseme uule kõrgusele. Järgneval sajandil algas aga pikk ja kurnav Põhjasõda, millest toibumise järel – sajandi teisel poolel – oli mood juba muutunud ning kunstimaailm jõudnud klassitsismi piirile, mis kehtestas teistlaadi iluideaalid.

Olavi saal, Mustpeade maja

Restaureerimise problemaatika

Tallinnas on varauusajast säilinud arvukalt aknasambaid ja teisi raiddetaille. Paraku on vähesed säilitanud sajandite möödudes algasukoha. Uuritud 41st raiddetailist ligikaudu pool on originaalkohas ning pool pärineb mõnest teisest hoonest või on ümber paigutatud samas hoones teise asukohta. On ka sambaid, mille algupära kohta andmed puuduvad.

Raidkivide „rändamise” põhjuseid on mitmeid. Võib väita, et olulisim nendest on elamute ümberkujundamised ja kaasajastamised, mille on tinginud kunstimaitse muutumine, arengud ühiskonnas või elutegevusest tulenev hoonete amortiseerumine. Akende ja uste juurderaiumine või täitmine ning ruumiplaneeringu muutmine oli eluruumi kaasajastamisel väga levinud, samuti seinamaalingute ülevärvimine või raiddekoori väljalõhkumine. Inimese ja tema kodu välisilmest olenes väga palju, mistõttu oli seisuslike ootuste kohaselt vajalik moega kaasas käia. Barokkajastu inimene ei kahelnud pikalt, kui oli vajadus oma keskaegses linnaelamus värskendusi või ümberehitusi teha. Niisamuti tundub tänagi 1990.-te interjäär juba iganenud ning korteriremont on igati normaalne tegevus.

Sajandite vältel kuhjunud viimistluskihtide alla on kadunud palju ajaloolist dekoori. Endiselt on juhuseid, kus ootamatult ilmub hoone restaureerimise käigus välja mõni raidkivi või laemaaling, mille olemasolust kuni avastamise hetkeni polnud keegi teadlik. Vanalinna hooneid taastades kohtab tihti ebavajalikuks muutunud kividetailide taaskasutamist ehitusmaterjalina või täitepinnasena, eriti kui tegemist on purunenud raiddekooriga. Seetõttu võivad säilinud fragmendid olla sattunud oma originaalasukohast väga kaugele ning nende algupära kindlakstegemine ei pruugi olla võimalik.

Mälestistele – nagu kogu Eesti rahvalegi – mõjus laastavalt 1944. aasta märtsipommitamine, mille tõttu hävis enamik barokkarhitektuuri pärlina tuntud Narva vanalinnast ning suurt kahju kannatasid Tartu ja Tallinn. Paljudest mahapõlenud ajaloolistest hoonetest õnnestus lammutamise eel kunstiväärtusi päästa – teatavasti on seeläbi säilinud Vaekoja haruldased kipstondod. Suur osa päästetud ja hiljem leitud rai detaile asub täna Linnamuuseumi kogus. Kahetsusväärset kombel hävinesid sõjapurustuste likvideerimise käigus ka hooned, mida oleks võimalik olnud taastada. Valitsev võim paraku sellest ei hoolinud ning väärustlik pärand pühitati kokku kui kodanlik rämps.

Tänased arusaamad kultuuripärandi säilitamise vajalikkusest on Eestis välja kujunenud alles viimase poolsajandi jooksul, mistõttu kaasaegses muinsuskaitstes kehtiv autentsuse printsiip ja kõigi ajalooliste kihistuse väärtustamine on üsna hilised põhimõtted. Suuremahuline rekonstrueerimine algupärase vormi taastamise eesmärgil polnud Teise maailmasõja järgses restaureerimispraktikas sugugi ennekuulmatu (nt Niguliste kirik, Neitsitorn, Paks Margareeta jt). Mitmed interjöörid on taastatud analoogide põhjal, kuna originaalmaterjali on säilinud vähe või ei teostatud piisavaid uuringuid: Linnateatri hoone Lai 23, Raevangla Raekoja 4/6, Vana Turg 6 jt.⁷² Ehkki praeguste teadmiste ja väärtuste juures sarnaseid projekte tõenäoliselt ette ei võetaks, ei saa hukka mõista eelnevaid põlvkondi – iga muinsuskaitseja saab oma töös lähtuda ainult käibelolevatest põhimõtetest, toimides nii, nagu on antud hetkel aktsepteeritud ja ootuspärane. Tänu sellele on tänaseni suures osas alles imetlusväärne Tallinna vanalinn oma möödunud aegade ilus ja omapäras.

---

⁷² A. Seidla, R. Alatalu. Boris Dubovik: “Vanalinn, minu lemmik!”, lk 120–123.

II OSA

Aknasammaste

kataloog

Aknasammaste põhitüübid

Alljärgnevalt on esitatud kõige enam esinevad 16.–17. sajandi aknasammaste põhistiilid. Vaatluste põhjal võib jagada kaupmeheelamutesse rajatud aknasambad dekoori ja ülesehituse alusel viieks eristatavaks alatüübiks. Tüpoloogia on loodud autori enda poolt, et kujundada sammastest parem stiililine ülevaade. Seejuures on eeskujuks olnud Krista Kodrese kirjutised raidkividetailidest⁷³ ja Tallinna Linnplaneerimise Ameti Muinsuskaitse osakonna arhiivandmed⁷⁴.

1 Hilisgooti pilaster

Gooti arhitektuurist lähtuv 15.–16. sajandil levinud kitsa risttahuka läbilõikega poolsammas. Reeglina on esikülj kujundatud turbaks või on servad faasitud. Konsool on vormistatud sakmelisena, tüves tagasiastega. Hilisgooti elementidega stiil läks moest varauusaja algul, 16. sajandi keskpaigas.

Näiteid: **Lai 9, Lai 40, Vene 10, Pikk 66** jt.

2 Hilisgooti spiraalsammas

Gootika lõpuperioodil, siinmail alles 15.–16. sajandil, levisid palju nõõrikeerduisid meenutava tüvesega sambad. See romaani arhitektuurile iseloomulik motiiv⁷⁵ kandus üle mitmesse järgnevassegi kunstivoolu. Sarnast motiivi kohtab palju 17. sajandi arhitektuuris *salomonica* tüüpi samba näol. Arvatavalt Bütsantsi algupäraga *salomonica* tuleneb ikonograafiliselt piibliloost, kus kuningas Saalomon olevat Jahve templit (hävines 587 e.Kr) rajades selliseid keerduis sambaid ise kasutanud.⁷⁶ Reeglina on Tallinna keerdsammaste tüvese spiraalne osa keskel liigendatud horisontaalse reljeefiga ning kapiteel ja baas vormistatud tahuliselt gooti samba eeskujul.

---

⁷³ Krista Kodres jt. Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770. Tallinn: S.A. Kultuurileht, 2005.

⁷⁴ K. Holland, B. Dubovik. Tallinna Vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik.

⁷⁵ Romaanika. – Väike arhitektuurileksikon. Peatoim Emily Cole. Tänapäev: 2009, lk 188.

⁷⁶ Krista Kodres. Esitledes iseend. Tallinn: TLÜ kirjastus, 2014, lk 204.

Näiteid: **Lai 7** (fasaadil), **Lai 25**, **Rüütli 16** (fragment), **Vanaturu kael 3** (fragment), **Hobusepea 12** jt.

3 *All' antica sammas*

Antiiksambast lähtuv tüüp. Arvatavalt esimesi selletaolisi on Arent Passeri töökojast pärinev Tiesenhausenite elamu **Rüütli 14** sambapaar, mis valmis 1600. a paiku ning kujunes prototüübiks. Elutoa kolmikaknaga lahendus on tõenäoliselt ainekst saanud Vredeman de Vriesi mustiriraamatust „*Das Erst Buch Dorica und Ionica*” (1565). Aknalahenduse juurde kuuluvad ka joonia antablemaani imiteerivad konsolid sammaste kohal ning Tiesenhauseni sugupuuga aknapalend. Passeri hilisem meelismotiiv – 17. saj I kolmandikul – oli rõngaid hoidvate lõvimaskidega või rätikuga naisenägudega reljeef ripuvate viljakobaratega *à la* Lucas Kilian (**Raekoja plats 11 II korrus**). Nende edasiarendus, ilmselt juba Dionysius Passeri ajast, on pahkmikstiilis maskidega variant alates 1630.-st.⁷⁷

4 *Pahkmikstiilis sammas*

17. sajandi keskpaigas muutus siinmail populaarseks pahkmik- ehk *knorpel*-stiilis dekoor, mis on ilmselt laenatud Gottfried Mülleri, Lucas Kiliani, Rutger Kasemanni jt mustiriraamatutest. Selle stiili parimaks väljenduseks aknsasammastel on **Tolli 4** saalis paiknev „Kakspeasammas”, mis pärinebki 17. sajandi keskpaigast. Samalt meistrilt näib pärinevat ka Armastuse ja Lootuse sammas Linnamuuseumi kogus ning **Vene 12** putoga sammas.⁷⁸

Märkimisväärne on ka meister, kes on tuntud Niguliste kiriku Clodti kabeli portaali (1673) järgi. Temalt pärineb veel **Raekoja plats 11** (Raeapteek) asuv naisenäoga sammas I korrusel, mis ainsana hoones on oma originaalasukohas, ning II korrusele pandud lillevaasiga sammas. Nendesarnaseid leiab veel ka Linnamuuseumi kogust, näiteks **Kullasepa 11** (?) asunud sammas⁷⁹ (u 1660–70). Lisaks on sarnases stiilis

⁷⁷ K. Kodres. Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 144–145.

⁷⁸ Samas.

⁷⁹ Anu Seidla, Riin Alatalu. Boris Dubovik: “Vanalinn, minu lemmik!”. MTÜ Eesti ICOMOS, Ajakool OÜ, 2017, lk 32.

raitud Olevi gildisaali (**Pikk 26**) uksele paigutatud lõvidega sambad 1671. aastast, mille Mustpeade vennaskond sai kingituseks. Clodti meister oli ainest saanud Rutger Kasemanni populaarse mustriraamatuga „*Seilen Bochg*”, mis ilmus juba 1616. aastal.⁸⁰

Näiteid: **Niguliste 6, Raekoja plats 11** (2 tk II korrusel) jt.

Pahkmikstiili edasiarendus – nn **kõrvalestastiil** – on Tallinnas esindatud vaid **Kuninga 6**, Römerite elamu aknasamba kapiteelil ja ühel Linnamuuseumis asuval fragmendil. Siin on arvatavalt inspiratsiooniks olnud Unteutschi „*Zierathenbüchlein*” (1645).⁸¹

5 Varabarokne samm

17. sajandi II poolel muutus maneristlik kõhronament sümmeetrilisemaks ja külluslikumaks. Dekoor võttis rikkalikuma ja pidulikuma ilme, kuid jäi läänemeremaades siiski tagasihoidlikumaks kui mujal Euroopas. Kunstis jätkusid manerismiga toimunud arengud, ent inspiratsiooni ammutati ka antiigi pärandist. Aknasammaste kujunduselementide hulka lisandub akantust, putosid, voluute, draperiisid jm. Erinevaid motiive segati vabalt ja loominguliselt, seades prioriteediks võimalikult terviku saavutamise.

Raidkivitöö kõrval muutusid populaarseks maalikunst ja puidunikerdamine, mis pakkusid taskukohasemaid lahendusi. Samas pakkus 17. sajandi II pooles Tallinna kiviraiduritele häid võimalusi uudne linnapalee nähtus, mis võimaldas aadlikel ja jõukuritel demonstreerida oma erilist staatust ja värsket *grand manière*'i.⁸² Kellel uue hoone jaoks vahendeid ei jätkunud, see kõpitses oma keskaegse elamu kallal: katus keerati kaldega tänaval poole, pandi üles kolmnurkfrontoon, fassad krohviti siledaks jne. Põhja-Euroopas lähtus palladionsim Jacob van Campeni ja Philips Vingboonsi eeskujust. Selle esimesi maaletoojaid Eestis oli Pärnus sündinud Jacob Stael von Holstein.⁸³

---

⁸⁰ K. Kodres. Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 144–145.

⁸¹ Samas.

⁸² Ants Hein. Jacob Stael von Holstein ja palladionism eesti arhitektuuris. Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 226.

⁸³ K. Kodres. Linnaelamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 113.

Oluline komponent linnapaleedel oli antiigist lähtuv raiddekoor, nt kolossaalpilastrate, aknaraamide ja ukseportaalide näol. Ornament ja skulptuur põimuvad üheks. „Provintsilinnale” omaselt võeti selgeksõpitud maneristlikud võtted kaasa uude stiili, nagu näeb 17. sajandi lõpukümnendite raidportaalidel.⁸⁴

Varasesse barokstiili kuuluvaid sambaid iseloomustavad hoogsad voluudid, rikkalik rullornament, sümmeetriline dekoor. Antiikordereid ja -motive on kasutatud vabalt ja loominguliselt, isegi ülepaistatult. Võtmesõnadeks on pidulikkus ja külluslikkus. Ehedamaid näiteid on **Pikk 45** asuv Winant Nacke püütuve ja lõviga sammas, mis valmis 1676. aastal⁸⁵, ning **Pikk 69** sammas (samuti 1676)⁸⁶.

Näiteid: **Raekoja plats 11 (C), Sulevimägi 2, Vene 12 jt.**

Pilt 1. Raekoja plats 11 interjäär. Autori foto.

⁸⁴ Daatum konsoolil.

⁸⁵ K. Kodres. Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770 lk 145.

⁸⁶ Daatum konsoolil.

Inventeerimine

Pilt 2. Hobusepea 12. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Hobusepea 12
Objekt	Raidkivist spiraalne aknasammas.
Asukoht	Elamu dornses idaseinas.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Spiraalne.
Mõõdud	Üldkõrgus 220 cm, baasi kõrgus 61 cm, tüvese kõrgus 43,5 cm, talumi esikülje laius 17,5 cm, külje laius 35 cm.
Dateering	16. sajandi I pool ⁸⁷
Valmistaja	–
Seisukord	Hea. Murdunud on üksikuid tükke.
Päritolu	Oletavasti algses asukohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Samba kujundus on puhtalt geomeetriline. Sammas koosneb kolmest detailist: kapiteel, tüves ja baas. Polükroomia jälgi ei leidu.</p> <p>Tüvese dekoor jaguneb kolmeks võrdseks osaks: keskosa moodustab kõrgreljeefne rombidest vöö, otstes aga vastassuunas kulgevad, süvarihvadega vahelduvad spiraaljooned. Kapiteel ja baas on kaheksatahulise, gooti piilari vormiga ning teineteise peegelpildis koopiad.</p> <p>Säilinud on ka paarisakna raidkivist silluskaared ja keskmised püsttoed. Sillusekivid on faasitud servadega ning kogu ulatuses kaksikrihvaga. Aknaavad on kinni müüritud. Sillusel on jälgi maalingutest.</p>

⁸⁷ Stiilikriitika.

Pilt 3: Kuninga 6 kapiteel. Autori foto.

Pilt 4: Kuninga 6 kapiteel. Autori foto.

	Kuninga 6
Objekt	Aknasamba pahkmikstiilis kapiteel rätikuga naiseprofiiliga.
Asukoht	Hoone dornses, idaseinas.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Pahkmikstiil.
Mõõdud	Kapiteeli sügavus 45 cm, laius 11 cm, pikkus 29 cm. Kogukõrgus 170 cm.
Dateering	17. sajandi II pool. ⁸⁸
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav. Säilinud on fragment.
Päritolu	Oletavasti pärineb samast hoonest. ⁸⁹
Leidmine	–
Kirjeldus	Väheseid säilinud nn kõrvalestastiilis maneristliku aknasamba fragmente. Sambast on alles vaid piklik ja kitsas kapiteel, kus on väänleva pahkmikornamendi keskel kujutatud pearätiga naise profiil. Polükroomiast jälgi ei ole. Tüves ja baas on rekonstruktsioonid.

⁸⁸ Tallinna Linnaplaneerimise ameti Muinsuskaitse osakonna arhiiv, A-2693: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna Vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, nr 10, 1990.

⁸⁹ Samas.

Pilt 5. Lai 7 fassaad. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Lai 7
Objekt	Raidkivist spiraalne aknasammas
Asukoht	Hoone tänavafassaadil, II korrusel.
Materjal	Dolomiit.
Tüüp	Spiraalne.
Mõõdud	–
Dateering	16. sajandi I pool. ⁹⁰
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav.
Päritolu	Sekundaarses kohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Samba dekoor on geomeetriline. Sammas koosneb kolmest detailist: kapiteel, tüves ja baas. Polükroomiat ei näi olevat, kuid põhjalikum uuring pole asukoha tõttu võimalik.</p> <p>Tüves jaguneb dekoorselt kolmeks võrdseks osaks: keskosa moodustab madalareljeefne võrgulaadse pinnatöötusega vöö, otstes aga vastassuunas kulgevad, süvarihvadega spiraalid. Baas on tahulise, hilisgooti stiiliga; talum on selle nõukogudeaegne rekonstruktsioon.</p>

⁹⁰ Tallinna Linnaplaneerimise ameti Muinsuskaitse osakonna arhiiv, A-2693: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna Vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, nr 10. 1990.

Pilt 6. Lai 9 aknapiilar. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Lai 9
Objekt	Kitsas aknapilaster.
Asukoht	Elamu I korrusel, tänavapoolses ruumis. Originaalasukohas.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Hilisgooti.
Mõõdud	Esikülje laius 21,2 cm; kõrgus 160 cm; sügavus 59 cm. Baasi laius 59 cm; kõrgus 21 cm.
Dateering	15. sajandi II pool. ⁹¹
Valmistaja	–
Seisukord	Hea. Baasi esiküljelt on tükk murdunud. Piilari küljel säilinud maaling, mis on konserveeritud.
Päritolu	Algses kohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	Hilisgooti stiilis kitsas aknapiilar. Servad on faasitud; kummalgi küljel samba baasil faasi lõpus kaldpinnal väike kõhna kolmiksiiru raidmotiiv. Baasiks on allapoole avarduv risttahukas. Sammas on osaliselt seina sees, vasakpoolsel küljel on paljastunud kinnimüürimisel täitematerjalina kasutatud rihvaga sillusekivid. Paremal küljel arvatavalt valge groteskornamendiga maaling punasel foonil.

⁹¹Tallinna Linnaplaneerimise ameti Muinsuskaitse osakonna arhiiv, A-2693: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna Vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, nr. 257.

Pilt 7. Lai 23 aknasammas. Autori foto.

	Lai 23
Objekt	Kvaadritest aknasammaste paar.
Asukoht	Hoone I korrusel, dornse-taguses ruumis.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	–
Mõõdud	Kõrgus 205 cm; laius 57 cm
Dateering	–
Valmistaja	–
Seisukord	Hea. Baasi esiküljelt on tükk murdunud. Piilari küljel säilinud maaling, mis on konserveeritud.
Päritolu	Tõenäoliselt algses asukohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	Kaks identset aknasammast, mis on lihtsakoelised ja utilitaarsed. Puudub märkimisväärne dekoor. Ilmekust lisavad vaid faasid toapoolsetel sambanurkadel. Talumi ja baasi moodustavad sarnased neljakandilised plokid, mille laiemas osas kerge kaldepind. Tüves koosneb üheksast kandilisest nummisest, kapiteel kahest. Baas on raiutud ainsast kiviplokist. Polükroomia jälgi ei leidu.

Pilt 8. Lai 25 aknasammas. Autori foto.

	Lai 25
Objekt	Raidkivist spiraalne inimnäoga aknasammas.
Asukoht	Hoone endises dornses, põhjaseinas.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Spiraalne.
Mõõdud	Kõrgus 220 cm, laius 56 cm, sügavus 30 cm.
Dateering	15. sajandi II pool. ⁹²
Valmistaja	Oletatavasti sama meister, mis Pikk 24 sambal.
Seisukord	Hea. Polükroomsed alad on nähtavad, säilinud on värvifragmente.
Päritolu	Ajaloolase Liivi Künnapu ja arhitekt Tiina Linna juhtimisel 2018. a läbi viidud väliuuringute käigus tuli päevavalgele terviklikult säilinud, 19. sajandi ümberehituse käigus sisseüritud aknasammas. ⁹³
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Spiraalne sammas koosneb kolmest detailist. Erandlikult on samba kapiteel, tüves ja baas raiutud ühes tükis ning üla- ja alaosa lõpetavad siinkohal abakus ja plint, mis on lihtsa profiiliga risttahukad. Samba ülaosal on naivistlik inimnäo kujutis, mille rinnal Liivi ordule viitav rist. Tüvesel on geomeetriline dekoor: selle keskosas on süvareljeefiga rombidest vöö, mille kummaski otsas keerduvad rihvadega spiraaljooned. Spiraalid lõppevad mõigasvöödega. Samba raidornament on teostatud hästi, kuid figuraalplastika on selgelt meistrile raskusi valmistanud.</p> <p>Sambal on selgelt eristatavad jäljed algsest polükroomiast, milles on punase, kollase ja mustaga vahelduvad pinnad. Kasutatud pigmendid on laboriuuringutest lähtuvalt pliipõhised.⁹⁴ Sammas on seinast välja puhastatud ning algse asukohas.</p>

⁹² Henry Kuningas. Leiud Tallinna Vanalinnas. – Muinsuskaitse aastaraamat 2008. Tallinn: Muinsuskaitseamet, 2009, lk 64.

⁹³ Samas.

⁹⁴ 2018. aasta sügisel TTÜ-s teostatud SEM-analüüs. Märkmel autori valduses.

Pilt 9. Lai 40 aknapiilar. Repro: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Lai 40
Objekt	Kitsas gootipärane aknapilaster.
Asukoht	Hoone dornses, põhjaseinas.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Hilisgooti.
Mõõdud	Talumi kõrgus 15 cm, kapiteeli kõrgus 35 cm. Tüvese kõrgus 111 cm, laius 34 cm, paksus 16 cm. Baasi kõrgus 18 cm, esikülje laius 24,5 cm. ⁹⁵
Dateering	15. sajandi II pool. Maalingud pärinevad barokiperioodist. ⁹⁶
Valmistaja	–
Seisukord	Hea. Säilinud on värvifragmente.
Päritolu	Tõenäoliselt algses kohas.
Leidmine	Avastati ehitustööde käigus 1979. aastal. ⁹⁷
Kirjeldus	<p>Piilar koosneb kolmest detailist. Tüves on kujundatud gootikale omase kimppiilarina. Ülalosa moodustab karniisilaadne talumiplaat (1), selle all lihtne neljakandiline plokk, mis on tüvese (2) alguseks. Tüves kulgeb sujuvalt nõgusa väljaastega baasiks (3). Vastandina tüvese rõhutatud vertikaalsusele kasutatakse kapiteelil ja talumil horisontaalset joont.</p> <p>Paarisakna maalingutega kujundatud palendid ja segmentkaarsed sillused on esiküljel faasitud. Faas lõpeb nõgusa teravikuna enne alusserva: sama võttega, millist kasutati ka kaubaluukide ja diele akende raidpiirete vormistamisel. Sillustel on baroksed lopsaka akantuslehistikuga maalingud. Ka aknapalendid on kujundatud maalingutega – vasakpoolsel sidrunipuuga ja parempoolsel apelsinipuu ja selle ümber vändunud viinapuuväädiga.</p>

⁹⁵ TLPA Muinsuskaitse osakonna arhiiv, A-2693: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna Vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, nr. 47.

⁹⁶ Mai Lumiste. Tallinna raidkivikunstist. – Kunst, 1965, nr 2/3, lk 65-67.

⁹⁷ Käsikiri RUPI arhiivis, A-81: S. Mäeväli. Lai t 40. Väliuurimiste aruanne. Tallinn, 1979.

Pilt 10. Lühike jalg 5 konsool. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Lühike jalg 5
Objekt	Raidkivist aknasamba kapiteel.
Asukoht	Hoovipoolisel fassaadil katusekarniisi all.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Hilisgooti (?) ⁹⁸
Mõõdud	Kõrgus 40 cm, laius 40 cm. ⁹⁹
Dateering	–
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav. Säilinud fragmendina. Pealispind murenenud.
Päritolu	Sekundaarses kohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	Säilinud kapiteelil on külje peal gootipäraseid motiivide: äärtes asub kaks roosi ning keskel kivilille motiiv, mida ümbritseb kaks voluuti. Kapiteeli alaosa on tahatud nelinurkseks, seda ümbritseb jäme mõigas.

⁹⁸ Stiilikriitika.

⁹⁹ TLPA Muinsuskaitse osakonna arhiiv, A-2693: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna Vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, nr 52

Pilt 11. Niguliste 6 aknasammas. Autori foto.

	Niguliste 6
Objekt	Maskide ja naisenäoga raidkivist aknasammas.
Asukoht	Dornse põhjaseinas. Algasukohas.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Pahkmikstiil.
Mõõdud	Pikkus 194 cm, sügavus 55 cm.
Dateering	17. sajandi keskpaik (?) ¹⁰⁰
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav. Sammas on kinnimüürituna säilinud pea-aegu terviklikult. Tugevalt on kahjustatud kapiteel, kust on irdunud suur osa materjalist. Väiksemaid kahjustusi leidub ka talumil. Sammas on osaliselt müüri sees, kuna pole konstruktiivselt stabiilne.
Päritolu	Algses kohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	Talumi küljel asub voluudina keerduv pahkmikornament ning esiküljel groteskse ilmega maskaroon. Kapiteeli fragmendid lubavad oletada, et tegu on joonia orderiga. Tüvese alumisel kolmandikul ornamentaalne vöö, millel lohvaka peakattega naisenäo kujutis. Baas on atika tüüpi, selle all nelinurkne plint. Sammas koosneb neljast detailist: talum, kapiteel, tüves, plint.

¹⁰⁰ Stiilikriitika.

Pilt 12. Oleviste 3 konsool arhiivifotol. Repro: Isabel Aaso-Zahradnikova.

Pilt 13. Oleviste 3 konsool tänapäeval. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Oleviste 3
Objekt	Aknasamba konsool kartušiga.
Asukoht	Oleviste 3 hoone tänavafassaadil.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Pahkmikstiil.
Mõõdud	Kõrgus 20 cm, laius 40 cm. ¹⁰¹
Dateering	1647 ¹⁰²
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav. Kartušilt on materjali irdunud. Tugev pindmine määrdumine. Reljeef on keskkonna mõjul kulunud.
Päritolu	Samast hoonest.
Leidmine	–
Kirjeldus	Kapiteeli keskel pealisornamendiga ovaalne kartušš daatumiga: ANNO 1647. Tõenäoliselt märgib aastaarv sama hoone ümberehitust. Kartuši all viljakobar, kapiteeli raamistab servades rullornament lehedekooriga.

¹⁰¹ TLPA Muinsuskaitse osakonna arhiiv: Konsa. Raidkivide nimestik. Pass nr. 72,1989.

¹⁰² Daatum konsoolil.

Pilt 14. Olavi saali aknasammas. Autori foto.

	Pikk 24 (A)
Objekt	Maneristlik aknasammas sireenidega.
Asukoht	Olevi gildi saalis hoovipoolsel vasakul aknal.
Materjal	Dolomiit.
Tüüp	Pahkmikstiil.
Mõõdud	Samba kõrgus 162 cm.
Dateering	17. sajandi II pool. ¹⁰³
Valmistaja	–
Seisukord	Hea. 1922. aastal restaureeritud. ¹⁰⁴
Päritolu	Hoone renoveerimisel kasutati ära paigutati kingitusena saadud barokne aknasammas vasakpoolsele aknale ning parempoolsele valmistati selle koopia. ¹⁰⁵
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Sammas paistab silma oma kõrgetasemelise kõhronamendiga ja fantastilise dekooriga. Konsooli saalipoolsel otsal on kõrgreljeefselt kujutatud paarina nais- ja meessoost mütoloogilist sireeni, kes on eristatavad sooliste atribuutide abil. Figuuride soomuselised sabad jätkuvad konsooli külgedel keset mäslavaid merelaineid.</p> <p>Tüvese moodustab toskaana orderiga kapiteel, mis kulgeb siledapinnaliselt kuni alumise kolmandikuni, kus muutub rikkalikuks kõhronamendiks. Meisterliku dekoori seest joonistuvad külgedel välja üllatuslikud maskaroonid. Dekoorset võõd raamistab kummaski otsas kõrge mõigas. Samba baas on atika stiilis – sügava rihvaga.</p> <p>Oma filigraanse ornamentika poolest pakub Olevi gildi sammas konkurentsi nt Tolli 4 “Kakspeasambale” ja Kuninga 6 kapiteelile. Kompositsiooni dünaamilisuses ja lopsakuses peegelduvad barokk-kunsti ilmingud.</p>

¹⁰³ Stiilikriitika.

¹⁰⁴ TLPA Muinsuskaitse osakonna arhiiv, A-2693: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna Vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, nr. 90.

¹⁰⁵ Samas.

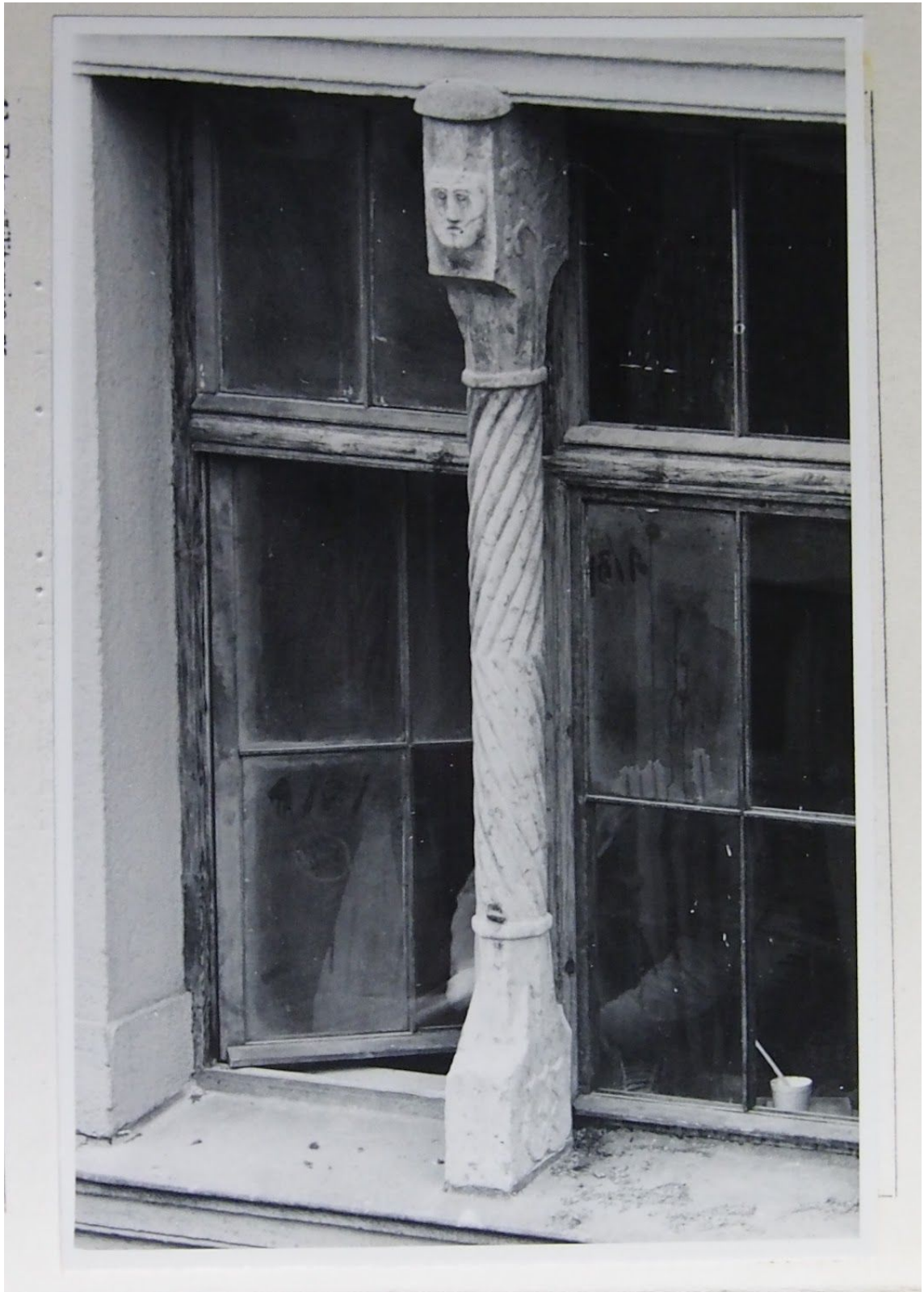

Pilt 15. Olavi saali aknasamba koopia. Autori foto.

	Pikk 24 (B)
Objekt	Maneristlik aknasammas sireenidega.
Asukoht	Olevi gildi saalis hoovipoolsel paremal aknal.
Materjal	Dolomiit.
Tüüp	Pahkmikstiil.
Mõõdud	Samba kõrgus 162 cm.
Dateering	1922 (koopia) ¹⁰⁶
Valmistaja	–
Seisukord	Hea.
Päritolu	Hoone renoveerimisel kasutati ära paigutati kingitusena saadud barokne aknasammas vasakpoolsele aknale ning parempoolsele valmistati selle koopia. ¹⁰⁷
Leidmine	–
Kirjeldus	Sammas on koopia kõrvalakna 17. sajandi sambast.

¹⁰⁶ TLPA Muinsuskaitse osakonna arhiiv, A-2693: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna Vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, nr. 90.

¹⁰⁷ Samas.

Pilt 16. Sammas Pikk 24 fassaadil. Repro: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Pikk 24 (C)
Objekt	Aknasamba konsool kartušiga.
Asukoht	Pika tänava poolsel fassaadil, II korruse keskmise akna ees. Algne asukoht Pikk 16. ¹⁰⁸
Materjal	Paekivi – Vasalemma marmor. ¹⁰⁹
Tüüp	Spiraalne.
Mõõdud	Üldkõrgus 263 cm. Baasi kõrgus 51 cm. Tüvese kõrgus 100 cm, läbimõõt 13 cm. Kapiteeli kõrgus 54 cm. ¹¹⁰
Dateering	15. sajandi II pool. ¹¹¹
Valmistaja	–
Seisukord	Hea. Restaureeritud 1990. aastal. ¹¹²
Päritolu	Ernst Kühnerti nägemuse järgi Olevi gildihoone rekonstrueerimisel fassaadile asetatud hilisgooti perioodist pärinev aknasammas, mis saadi kingitusena Eestimaa Kirjanduse Ühingu kogust. Sekundaarses kohas. Asus enne 1912. aastat Pikk tn 16 dornses. ¹¹³
Leidmine	Teisaldatud Pikk 16 hoone ümberehituse käigus.
Kirjeldus	<p>Sammas on huvitava kompositsiooniga, tiheda liigendusega ja mitmekülgse kujundusega kasutades figuuri, taimemotiivi, spiraali jm. Baasi külgi kujundavad vapimotiivid, milles vasakul on nelja sektorisse jagatud tähed B,O ja D,A ning paremal Dunckelscheni peremärk.</p> <p>Vappidega gootipärane baas on neljatahuline ning muutub ülalt kaheksatahuliseks, kus iga teist tahku ilmestab püramiidjas kujund. Reljeefse spiraali motiiviga kaetud tüvese algust ja lõppu markeerivad mõikad. Kapiteel kordab baasi vormi peegelpildis, erinev on vaid kujundus. Selle esiküljele on tahatud inimnägu, mis meenutab oma lakoonilise vormikõnega ja stiliseeritud habemega pigem maski. Kapiteeli külge ilmestab stiliseeritud taimemotiiv, mille ebakorrapäraselt asetuvad varred kannavad kolmiksiirukujulisi lehti.¹¹⁴</p>

¹⁰⁸ Karin Hallas-Murula. Baltisaksa arhitekte Eestis: Ernst Kühnert. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2010.

¹⁰⁹ TLPA Muinsuskaitse osakonna arhiiv: Konsa, Raidkivide nimestik. Pass nr.147, 1990.

¹¹⁰ Samas.

¹¹¹ Samas.

¹¹² TLPA arhiiv: Konsa, Raidkivide nimestik. Pass nr.147, 1990.

¹¹³ Hallas-Murula. Baltisaksa arhitekte Eestis: Ernst Kühnert, 2010.

¹¹⁴ Samas.

Pilt 17. Pikk 45 aknasmmas. Autori foto.

	Pikk 45
Objekt	Puutüve imitatsiooniga ja lõvifiguuriga aknasammas.
Asukoht	Hoone dornses, lääneseinas. Algses asukohas.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Varabarokne.
Mõõdud	Üldkõrgus 206 cm; tüvese kõrgus 128 cm; kapiteeli kõrgus 19,5 cm ja laius 19 cm; sambaaluse lõvi kõrgus 19 cm; esikülje laius 30 cm.
Dateering	1660.–1680. aastad. ¹¹⁵
Valmistaja	Wilhelm Nacke ¹¹⁶
Seisukord	Hea. Irdunud on väikeseid tükke. Säilinud polükroomia ja kullatise jälgi.
Päritolu	Algasukohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	Hilisrenessansi raidkivikunsti tippklassi kuuluv aknasammas. Sammas kujutab realistlikku puutüve, mille kapiteelil on komposiitorderi imiteering. Tüvese lõpus on kroonilaadne kaunistus. Sammas toetub padjal lamava lõvi turjale. Konsoolil on kartušš Dellingshauseni ja Stampehli “abieluvapiga”. ¹¹⁷

¹¹⁵ K. Kodres. Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 145.

¹¹⁶ Samas.

¹¹⁷ Samas.

Pilt 18. Pikk 46 sammas arhiivifotol. Repro: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Pikk 46
Objekt	Gootipärane kitsas aknapilaster.
Asukoht	Hoone dornses, lääneseinas. Algses asukohas.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Hilisgooti.
Mõõdud	Üldkõrgus 170 cm, baasi kõrgus 17 cm, tüvese kõrgus 123 cm, talumi esikülje laius 17,5 cm, külje laius 53 cm. ¹¹⁸
Dateering	15. sajandi II pool. ¹¹⁹
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav.
Päritolu	Algselt I korrusel dornses hooviakende vahel asunud sammas on ümberehituse käigus 18. sajandi lõpul koos sillusekividega teisaldatud järgmisele korrusele.
Leidmine	Sammas paljastus 1980. aastal sekundaarses kohas II korruse kaguseinas pärast vaheseina eemaldamist. Akende kavisillused olid tunduvalt alla vajunud ja ilmselt selle tõttu muudeti akna laius väiksemaks, pandi uued puitsillused ja müüriti sisse aknavahepost.
Kirjeldus	Sammas raiutud ühes tükis. Ülaosas on konsoolina vormitud kapiteel, mille esiküljel reljeefne peremärk. Konsool aheneb ülalt alla profiilvaates sakmeliselt tüveseks. Piilari esikülg on faasitud ning kahe vertikaalse rihvaga, imiteerides kimppiilarit. Baas laieneb esiküljel sujuvalt risttahukaks. Säilinud on ka maalingufragmentidega kaks aknapõske, millest üks leiti algsest asukohast dornse kaguseinas. Dornse akna sillusekivid olid kasutatud ära II korrusel loodeseinas. ¹²⁰

¹¹⁸ TLPA Muinsuskaitse osakonna arhiiv: A-2693. K. Holland, B. Dubovik. Tallinna Vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, nr. 121.

¹¹⁹ Stiilikriitika.

¹²⁰ Muinsuskaitse ameti arhiiv, ERA.T-76.1.10650: A. Pantelejev. Uurimistöde aruanne. Kd U-IV.

Pilt 19. Pikk 57 aknasambad. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Pikk 57
Objekt	Spiraalse raiddekooriga aknasammaste paar.
Asukoht	Hoone dornses, lääneseinas.
Materjal	Dolomiit.
Tüüp	Spiraalne.
Möödud	–
Dateering	16. sajandi II pool ¹²¹
Valmistaja	Usutavasti Vene 16 keerdsamba autor.
Seisukord	Hea. Üksikud kaod ja praod kivis. Kapiteelide esikülje dekoor on maha raiutud. Säilinud on terviklahendus koos postide, silluste ja palestikukividega.
Päritolu	Tõenäoliselt algses asukohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	Väga filigraanse raiddekooriga sambapaar. Sambad koosnevad kolmest osast: kapiteel, tüves, baas. Tüvest markeerivad alt ja ülalt peened nõõrialaadsed mõikad, mille järel vastassuunas kulgevad kõrgreljeefsed süvarihvadega spiraaljooned. Tüvese keskosal on eristuv võrgulaadne rombidest muster, mille igas augus on madal poolkera. Kapiteel ja baas on teineteise peegelpildis koopiad: nelja tahuga, mille keskosa on küljetasapinnal, kuid neljas nurgas tüvese üleminekukohal kaldpinnal omapärane punnsilma motiiv. Igal külje alaosas lisaks kaks väikest medaljoni. Polükroomia säilinud fragmentaalselt.

¹²¹ Stiilikriitika.

Pilt 20. Pikk 60 samba fragment. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Pikk 60
Objekt	Lõvifiguuriga aknasammas.
Asukoht	II korrusel dornse kohal idaseinas.
Materjal	Dolomiit.
Tüüp	Varabarokne (?) ¹²²
Mõõdud	Baasi kõrgus 30 cm.
Dateering	17. sajand (?)
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav. Lõviga baasil pea ja käpad maha raiutud – tõenäoliselt kinnimüürimise eesmärgil. Näib suremalt jaolt säilinud olevat.
Päritolu	Originaalasukohas.
Leidmine	Leitud 2011. aastal väliuuringutel. ¹²³
Kirjeldus	Sammas on avatud vaid osaliselt. Eristatavad on plint, lõvitaoline baas ja osa tüvesest. Plindiks on lihtsa profiildekooriga risttahukas, sellel lamab eraldi detailina peene joonisega, voogleva lakaga lõvifiguur. Entaasiga tüvese otsaks on väiksem nelinurkne plaat, mis läheb üle rullis lehena vormitud laiaks ümarmõikaks. Samba ülemine pool pole hetkel vaadeldav.

¹²² Stiilikriitika nähaoleva fragmendi põhjal.

¹²³ AS Restor. Pikk tn 60 muinsuskaitse eritingimused, 2011.

Pilt 21. Pikk 66 aknapiilar. Autori foto.

	Pikk 66
Objekt	Gootipärane kitsas aknapilaster.
Asukoht	I korrusel keskmises ruumis, lõunaseinas.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Hilisgooti. ¹²⁴
Mõõdud	Pikkus 182 cm, laius 28 cm, sügavus 50 cm.
Dateering	16. sajandi I pool. ¹²⁵
Valmistaja	Võimalik, et Vene 23 samba autor. ¹²⁶
Seisukord	Hea. Uuretes on jälgi punakast värvist; külgedel paiguti ka mustast.
Päritolu	Usutavasti originaalasukohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	Piilar koosneb kolmest detailist: talum, tüves ja baas. Ülemisel konsoolil on keerukas profileering, mis jätkub ka tüvese ülaosas. Tüveseks on seinast eenduv kiviplaad, mille esikülj vormitud kitsaks turbaks. Baas on lihtsa profiiliga.

¹²⁴ Stiilikriitika.

¹²⁵ Stiilikriitika.

¹²⁶ Visuaalne sarnasus.

Pilt 22. Pikk 69 aknasammas. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Pikk 69
Objekt	Vappide ja putoga aknasammas
Asukoht	II korrusel tänavapoolses, erkeriga ruumis lääneseinas.
Materjal	Dolomiit.
Tüüp	Varabarakne.
Mõõdud	Samba baas on neljakandiline: kõrgus – 50cm, aluse küljed – 25 cm. Sammas on üla- ja allservas lihtsa progiiliga ning samba esikülge ehib keerubi pea ja külgi reljeefsed ornamendid. Sambatüves on ümar ning 123cm kõrge. Samba kapiteel on külgedelt laiem (40 cm) ja esiküljelt kitsam (20 cm). Kapiteel on 46 cm kõrgune.
Dateering	1676 ¹²⁷
Valmistaja	Rataskaevu 5 ja Raekoja plats 12 sammaste autor. ¹²⁸
Seisukord	Hea. Restaureeritud 2017. aastal. ¹²⁹
Päritolu	–
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Sammas paikneb lõunaseina kahe akna vahel ja toetab aknasillust. Põrandast kuni aknalauani paikneb akende vahel kitsas müüritis, mida hilisemal ajal on mõlemalt poolt ühe telliserea võrra laiendatud. Müüritise peale on kinnitatud raidkivist paeplaat, mille allosas on näha profileeringut. Tõenäoliselt on tegemist raidkiviga, mis on võetud samba konstruktsioonis sekundaarkasutusse.</p> <p>Samba baas on neljakandiline. Sammas on üla- ja allservas lihtsa profiiliga ning samba esikülge ehib keerubi pea ja külgi reljeefsed ornamendid. Sambatüves on ümar. Samba kapiteel on külgedelt laiem ja esiküljelt kitsam. Samba kapiteeli esiküljel on kujutatud pead. Kapiteeli vasakule küljele on tahatud von Schoteni perekonna vapp, mille kohal on kiri “Anno 1676”. Kapiteeli paremal küljel paikneb von Strahelbroni perekonna vapp.</p> <p>Baasi esi- ja parempoolset külge katab punane liimvärvi kiht; mujal värvikihte ei tuvastatud.¹³⁰</p>

¹²⁷ Daatum konsoolil.

¹²⁸ Stiilikriitika.

¹²⁹ KAR-Grupp AS. Konserveerimistöde aruanne. Tallinn, 2017

¹³⁰ Samas.

Pilt 23. Raekoja plats 11 aknasammas Raeapteegis. Autori foto.

	Raekoja plats 11 (A)
Objekt	Naisenäo reljeefiga raidkivist aknasammas
Asukoht	Viimases läänepoolses tänavakülje ruumis lõunaseinas
Materjal	Dolomiit
Tüüp	Pahkmikstiil
Mõõdud	Kogukõrgus ca 180 cm. Baasi kõrgus 15cm, tüvese tldkõrgus 118 cm, läbimõõt 15 cm ja festoonidega osa kõrgus 38cm, kapiteeli kõrgus 15 cm, külje laius 26 cm, konsooli kõrgus 31 cm ja külje laius 46 cm.
Dateering	17. sajandi keskpaik. ¹³¹
Valmistaja	Arvatavalt Clodti kabeli portaali meister ¹³²
Seisukord	Hea. Polükroomia pole säilinud (eemaldati 1966. a)
Päritolu	Algses asukohas ¹³³
Leidmine	Sammas oli seoses ümberehitusega kinni müüritud ning taasavastati 1965. a pärast sekundaarse tellisvaheseina lammutamist. ¹³⁴
Kirjeldus	Sammas koosneb viiest detailist. Sideaineks on lubimört. Talumiosa moodustab profileeritud karniis koos siledapinnalise arhitraaviga, mis kaarjalt allapoole koondub. Kapiteel on voluutide ja munavööga, imiteerides joonia orderit. Tüves on suuremas osas siledaks tahatud, kuid selle alumise kolmandiku moodustab bareljeef, millel kujutatud naerataw naisenägu ümbritsetuna viinamarjakobaratega taimornamendiga. Samba lõpetab ümar profileeritud baas. Sammas avati 1965. aastal. Samba puhastas ja värvikihtide stratigraafia määras K. Tamm 1966.a. Avamise järel paljastus kogu sambal mitu polükroomset kihistust: (1) valge krunt ning seejärel (2) kollane värv. Sellele oli peale maalitud (3) punases toonis ornament. Järgnev kiht (4) oli kollane ooker, selle pea (5) tumeroheline värv. Talumil oli viimaseks kihiks (6) helehall värv, kapiteelil roosa. ¹³⁵

¹³¹ K. Kodres, P. Ehasalu. Avalikud hooned – omavalitsuste arhitektuurne ja kunstiline manifest. Eesti kunsti ajalugu 2. 1520-1770, lk 83.

¹³² Samas.

¹³³ Samas.

¹³⁴ TLPA Muinsuskaitse osakonna arhiiv, A-3693: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, lk 21.

¹³⁵ ERA.T-76.1.1362: Tallinna reapteek. Väliuurimiste dokumentatsioonid.1966/68, lk 7–8.

Pilt 24. Raekoja plats 11 II korruse Passeri aknasammas. Autori foto.

	Raekoja plats 11 (B)
Objekt	Lõvipeadega raidkivist aknasammas
Asukoht	II korrusel hoovipoolses ruumis põhjaseinas
Materjal	Dolomiit
Tüüp	<i>All' antica</i>
Mõõdud	Samba kogukõrgus ca 165 cm. Talumi kõrgus 16 cm, kapiteelil 10 cm, tüvesel 127 cm. Lõvidega reljeefi kõrgus 42 cm, baasil 9 cm.
Dateering	17. sajandi I pool ¹³⁶ .
Valmistaja	Arent Passeri töökoda ¹³⁷ .
Seisukord	Hea.
Päritolu	Samast hoonest ¹³⁸ .
Leidmine	–
Kirjeldus	<i>All'antica</i> stiilis tugisammas koosneb neljast detailist. Tavalisest pikem profileeritud karniis on pooleks murdunud, kuid parandatud. Kapiteel voluutidega, joonia orderis. Sihvakas tüves on sügavate kannelüüridega ning selle alumise kolmandiku moodustab suursugune lõvipeade ja viljakobaratega reljeef. Selle lõpus ümar, kuid nelinurkse plindiga baas. Polükroomiat ei leidu.

¹³⁶ Stiilikriitika.

¹³⁷ K. Kodres. Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 141–144.

¹³⁸ TLPA Muinsuskaitse osakonna arhiiv A-3693:K. Holland, B. Dubovik. Tallinna vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, nr.137.

Pilt 25. Raekoja plats 11 NE-nurga aknasambad. Repro: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Raekoja plats 11 (C)
Objekt	Maskaroonidega aknasammaste paar.
Asukoht	II korrusel tänavapoolses ruumis lõunaseinas (NE-nurk).
Materjal	Dolomiit.
Tüüp	Varabarokk.
Mõõdud	Baasi kõrgus 9,5 cm, läbimõõt 14 cm. Kapiteeli kõrgus 9 cm ja laius 22 cm. Tüvese üldkõrgus 118 cm, läbimõõt 14 cm, tüvese kvaadrimotiividega osa kõrgus 40 cm, kapiteeli kõrgus 14,5 cm, külje laius 20 cm. Maskarooniga kapiteeli esikülje laius 15 cm, külje laius 42 cm.
Dateering	17. sajandi II pool. ¹³⁹
Valmistaja	–
Seisukord	Hea.
Päritolu	Samast hoonest. Toodi 1965. aastal Tallinna Linnamuuseumi fondist ja paigaldati II korruse aknale arvatavalt algsele kohale tagasi ¹⁴⁰ .
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Kaks ruumis olevat aknavahesammast on praktiliselt identsed. Talumitel pahkmikornamendiga inim-lõvimaskid, mida flankeerivad rullornamendiga ovaalsed voluudid. Nende all atika jooniapärased kapiteelid. Tüveste ülemine osa sile, alumine kolmandik lahendatud pealisornamendiga, mille keskosas kartušsidega teemantkvaadrite motiiv. Baas toetub kõrgele plindile.</p> <p>Rohkelt on säilinud polükroomiat ja kullatist. Talumitel ornamentide piirjooned tehtud üle kuldse värviga, süvendites punane toon. Taustapinnad on värvitud mustaga. Tüveste reljeefivöödel samuti ornamenti kõrgeid pinnad rõhutatud kuldsega, seejärel ääristatud punasega ning alustasapind tehtud must.</p>

¹³⁹ Stiilikriitika.

¹⁴⁰ TLPA Muinsuskaitse osakonna arhiiv, A-3693: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, nr. 132/133.

Pilt 26. Raekoja plats 11 tagumise ruumi aknasammas. Autori foto.

	Raekoja plats 11 (D)
Objekt	Lillevaasi ja vapiga raidkivist aknasammas
Asukoht	II korrusel viimases läänepoolses tänavakülje ruumis lõunaseinas (NW-nurk).
Materjal	Dolomiit
Tüüp	Pahkmikstiil.
Mõõdud	Baasi kõrgus 10 cm, tüvese üldkõrgus 118 cm, läbimõõt 14 cm. Lillevaasi kujutisega osa kõrgus 42 cm, kapiteeli kõrgus 35 cm.
Dateering	1663 (kapiteelil)
Valmistaja	Arvatavalt Clodti kabeli portaali meister ¹⁴¹
Seisukord	Hea.
Päritolu	Samast hoonest ¹⁴²
Leidmine	–
Kirjeldus	Sammas koosneb viiest detailist. Sideaineks lubimört. Konsooli kohal profileeritud talum. Konsooli vasakpoolsel küljel maneristlik pahkmikornamendiga maskaroon koos daatumiga; paremal küljel Burchardt'i perekonna vapp. Joonia orderiga kapiteel identne esimese korruse samba kapiteeliga. Tüvese alumisel komandikul bareljeef lillevaasiga ja pahkmikornamendiga. Baas on ümmargune ja profileeritud. Polükroomiat ei leidu.

¹⁴¹ Stiilikriitika

¹⁴² TLPA arhiiv, A-3693: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik, nr 136.

Pilt 27. Raekoja plats 12 samba fragment. Repro: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Raekoja plats 12
Objekt	Raidkivist aknasamba baas putodega
Asukoht	–
Materjal	Paekivi
Tüüp	Varabarokne.
Mõõdud	Alusploki kõrgus 11cm, laius 27cm. Inglipeadega kiviploki kõrgus 15cm, laius 18cm. Ülemise karniisi kõrgus 5,5 cm, laius 20,7 cm. Sambabaasi kõrgus 10 cm, laius 18 cm. Tüvese läbimõõt 14 cm.
Dateering	17. sajandi II pool ¹⁴³
Valmistaja	Arvatavalt sama meister, mis Rataskaevu 5 sammastel. ¹⁴⁴
Seisukord	Rahuldav. Säilinud fragmentaalselt. Putonäod alusplokil hävinud.
Päritolu	Tõenäoliselt pärineb samast hoonest ¹⁴⁵
Leidmine	Leitud I korruse põhjaseina aknakonstruktsioonide avamisel
Kirjeldus	Aluskivi koosneb neljatahulisest alusplaadist, pisut lainelise profiiliga ahenevast tahukast ja kitsast kvadraatsest plaadist. Sellele toetub nelinurkne kiviplakk, mille külgi kaunistasid inglipeadega reljeefid. Praeguseks joonistuvad välja vaid lame- ja kõrgreljeefse segatöötusega kaarjad tiivad inglipeade all. Seda katab profileeritud plaat, mille profiil kordab peegelpildis ja vähendatud mahus, aluskivi profiili. Baasi kroonib kvadraatsest plaadist ja kolmeastmelisest ringist tehtud tüvese alus. Viimane ei ole aga säilinud. Akna vaheposti aluse töötlus on korrektne. ¹⁴⁶

¹⁴³ TLPA arhiiv, A-2736: Konsa. Tallinna raidkivide passid 101-125. Pass nr.109, 1990. EAA, Tln.,1965, lk. 231-234.

¹⁴⁴ Stiilikriitika.

¹⁴⁵ TLPA arhiiv, A-2736: Konsa. Tallinna raidkivide passid 101-125. Pass nr.109, 1990. EAA, Tln.,1965, lk. 231-234

¹⁴⁶ Samas.

Pilt 28. Rataskaevu 14 aknapiilarid. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Rataskaevu 14
Objekt	Gootipärate vormidega sambapaar.
Asukoht	I korrusel hoovipoolses ruumis.
Materjal	Paekivi
Tüüp	Hilisgooti.
Mõõdud	Parempoolse samba üldkõrgus 207 cm, tüvese kõrgus 121,5 cm. Kapiteeli kõrgus 50 cm ja laius 19,3 cm. Sambabaasi kõrgus 33 cm, sikülje laius 19,3 cm. Vasakpoolse samba üldkõrgus 205,5 cm, tüvese kõrgus 117,5 cm. Kapiteeli kõrgus 50,5 cm ja laius 20,5 cm. Sambabaasi kõrgus 28 cm, esikülje laius 20,5 cm.
Dateering	15. sajandi II pool. ¹⁴⁷
Valmistaja	–
Seisukord	Hea. Säilinud on piilarid koos kaarsilluste ja aknapõsekividega. Kapiteelidel ja palenditel näha kõrgetasemelise figuuralmaalingu fragmentid. Parempoolsel sambal baasil pragu.
Päritolu	Tõenäoliselt algses asukohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	Sambad on lahendatud pilastritena, mis tüvese osas seinaga tugevalt poole taandub. Esikülge vormistatud kõhna kolmetahulise turvana, millel geomeetiline madalreljeefne rombidega ornament. Tüvese taandunud osal nurgad faasitud. Sambad koosnevad kolmest osast: talum, tüves, baas. Vormilt on sambad identsed.

¹⁴⁷ Stiilikriitika.

Pilt 29. Rataskaevu 5 aknasammas. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Rataskaevu 5 (A)
Objekt	Raidkivist aknasammas puto ja viljakobaratega.
Asukoht	I korrusel keskmises hoovipoolses ruumis (endine dornse).
Materjal	Dolomiit.
Tüüp	Varabarokne.
Mõõdud	Aknasamba üldkõrgus 173 cm. Baasi kõrgus 39 cm, külg 31 cm. Ümara tüvese kõrgus 110,5 cm kõrge. Kapiteeli kõrgus 48 cm.
Dateering	17. sajandi II pool. ¹⁴⁸
Valmistaja	Arvatavalt sama, mis Raekoja plats 12 putodega baasil.
Seisukord	Rahuldav. Polükroomia on osaliselt säilinud. Samba baasil ja kapiteelil materjalikaod. Puto ja parempoolne maha raiutud.
Päritolu	–
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Samba alusplokk on neljakandiline ning üla- ja allservas lihtsa profiiliga. Plindi esikülje asubl reljeefne puto pea, külgedel puuviljakobarad. Samba tüves on ümar ja väikese entaasiga ning toetab ümarale profileeritud baasile, mis moodustab plindiga sama detaili. Tüvese ülaots on samuti raiutud eraldi detailina, millel alaservas kõrge mõigas ja ülal munavöödiga ehhiin.</p> <p>Konsool on külgedelt laiem ja esiküljelt kitsam. Samba kapiteeli esiküljel on kujutatud rätikuga pead. Konsooli paremale küljele on raiutud Derfeldeni aadlivapp¹⁴⁹, mille kilbil on kujutatud kolme kala. Dekoor koosneb pahkmikulaadsest taimornamendist. Kivi servades on rullmotiiviga voluudid.</p>

¹⁴⁸ Stiilikriitika.

¹⁴⁹ Carl Arvid von Klingspor. Baltisches Wappenbuch. Den Ritterschaften von Livland, Estland, Burland und Oesel. Stockholm, 1882, lk 26.
https://personen.digital-sammlungen.de/baltlex/Band_ bsb00000445.html (15. V 2019).

Pilt 30. Von Uexkülli vapiga konsool. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

Pilt 31. Von Derfeldeni vapiga konsool. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova

	Rataskaevu 5 (B)
Objekt	Raidkivist aknasamba konsool Von Uexkülli vapiga.
Asukoht	Sekundaarne, Rataskaevu 5 kangialuse portaali põhjaküljel.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Varabarokne.
Mõõdud	Kõrgus 28,5 cm, laius 40 cm.
Dateering	17. sajandi II pool. ¹⁵⁰
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav. Säilinud on vaid sambakapiteel. Reljeef osaliselt värvitud mustas toonis.
Päritolu	Tõenäoliselt pärineb samast hoonest. Stiililt sarnane vastaseinas ja interööris oleva sambakonsooliga.
Leidmine	–
Kirjeldus	Kesksel kohal on Uexkülli aadlivapp ¹⁵¹ , mille kilbil on kujutatud ristatud relvi ja sõjakirvega lõvi. Dekoor koosneb pahkmikulaadsest taimornamendist. Kivi servades rullmotiiviga voluudid.

¹⁵⁰ Stiilikriitika.

¹⁵¹ Carl Arvid von Klingspor. Baltisches Wappenbuch. Den Ritterschaften von Livland, Estland, Burland und Oesel. Stockholm, 1882, lk 121.
https://personen.digitale-sammlungen.de/baltlex/Band_bsb00000445.html (15. V 2019).

	Rataskaevu 5 (C)
Objekt	Raidkivist aknasamba konsool Von Derfeldeni vapiga
Asukoht	Sekundaarne, Rataskaevu 5 kangialuse portaali lõunaküljel.
Materjal	Paekivi
Tüüp	Manerism
Mõõdud	Kõrgus 29 cm, laius 39 cm.
Dateering	17. sajandi II pool ¹⁵²
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav. Säilinud on vaid sambakapiteel. Reljeef osaliselt värvitud ultramariinses toonis.
Päritolu	–
Leidmine	–
Kirjeldus	Kesksel kohal on Derfeldeni aadlivappi ¹⁵³ , mille kilbil on kujutatud kolme kala. Dekoor koosneb pahmikulaadsest taimornamendist. Kivi servades rullmotiiviga voluudid.

¹⁵² Stiilikriitika.

¹⁵³ TLPA arhiiv: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik. Pass nr 74, 1989.

Pilt 32. Rüütli 6 piilar. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova

	Rüütli 6
Objekt	Gootipärane pilaster.
Asukoht	Tallinna Toomkoolis koridoris I korrusel.
Materjal	Dolomiit.
Tüüp	Hilisgooti.
Mõõdud	–
Dateering	–
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav. Konsooli ja tüvese liitekohas mõra.
Päritolu	Jääb selgusetuks, kas tegu on aknasambaga või mitte – võib olla ka seinaniši tugipost.
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Hilisgooti vormides piilar on oma tüübi kohta ebaharilikult kõrge. Konsooli ülaosa järgi on toetanud kahte silluskaart, mille originaaldetailid pole säilinud – praegune sillus näib hilisem. Konsooli esikülg on külgvaates sakmeline ning faasitud servadega.</p> <p>Ümara tüvese ülemine osa, millel lihtne mõigas, näib olevat murdunud, kuid on tagasi asetatud. Sellest allapoole jätkub tüves ca alumise kolmandikuni, kus on liitekoht. Alumine detail on ca 2/3 ulatused samasugune ümar tüves, kuid viimane kolmandik on vormitud tüüpilise gooti piilari eeskujul kaheksatahuliseks, mille nurgatahkudel poolpüramiidjas lõpetus.</p>

Pilt 33. Rütli 14 aknasambad. Foto: Peeter Säre. Autori repro.

	Rüütli 14
Objekt	Renessansslik sambapaar.
Asukoht	Elamu II korruse hoovipoolses ruumis – dornse kohal lõunaseinas. Algses asukohas.
Materjal	Dolomiit
Tüüp	<i>All' antica</i>
Mõõdud	Alusplaadi laius 25 cm, kõrgus 3,1 cm Baasi kõrgus 8,5 cm. Tüvese läbimõõt 18 cm, kõrgus 132 cm. Kapiteeli kõrgus 16 cm, laius 28 cm. Konsooli laius 85 cm, esikülje laius 16 cm
Dateering	Ca 1600 ¹⁵⁴
Valmistaja	Arent Passer ¹⁵⁵
Seisukord	Hea. Vasakpoolne samm on mõnevõrra enam kahjustunud. Tüvese rosetid, teemantkvaadrid ja kapiteel osaliselt irdunud. Säilinud on terviklahendus sammaste, silluste ja ühe palendikiviga. Leidub polükroomiat. Konserveeritud.
Päritolu	Algses asukohas.
Leidmine	Leitud 1988. aastal ¹⁵⁶
Kirjeldus	<p>Aknaahenduse juurde kuuluvad ka joonia antablemaani imiteerivad konsoolid sammaste kohal ning Tiesenhauseni sugupuuga aknapalend. Säilinud on kaks vaheposti ja Tiesenhauseni sugupuuga palendiplaat. Sammaste kujundus on identne.</p> <p>Tüves on kanneleritud. Samba alumise kolmandiku moodustab ehisvöö, kus korduvad rosetid, teemantkvaadrid ja poolkerad. Kapiteel imiteerib atika joonia stiili: kapiteeli all on friis, mis lõpeb mõikaga. Kapiteelile toetub antablemaan, mille ülaosas profiilne karniis, selle all teemantkvaadritega ja esiküljel rosetiga kaunistatud talum ning seejärel astmeline arhitraav. Alaosa vormistus matkib samuti atika joonia stiili, kus nelinurkne plint, mille peal kahe mõika ja keske süvarihvaga ümar baas.</p>

¹⁵⁴ K. Kodres. Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 141–142.

¹⁵⁵ Samas.

¹⁵⁶ Käsikiri RUPI „EE“ arhiivis A-2304. A. Pantelejev. Rüütli tn. II korruse hoovipoolse ruumi väliuurimise aruanne koos restaureerimis- ja rekonstrueerimissetpanekutega. Tallinn, 1989.

Pilt 34. Fragment Rüütli 16 fassaadil. Repro: Isabel Aaso-Zahradnikova

Pilt 35. Rüütli 16 fragment tänapäeval. Autori foto.

	Rüütli 16
Objekt	Aknasamba fragment.
Asukoht	Hoone tänavafassaadil I korrusel.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Spiraalne.
Mõõdud	Kapiteeli kõrgus 20 cm. Tüvese spiraalse osa pikkus 25 cm, kõrgus 17 cm
Dateering	16. sajand. ¹⁵⁷
Valmistaja	Sama motiiv, mis Pikk 57 sambal.
Seisukord	Halb. Säilinud fragmendi reljeef on erosiooni mõjul kannatanud, reljeefi joonis väga pehmeks kulunud.
Päritolu	Sekundaarses kohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	Tüvese fragmendil näha võrgulaadne rombidest muster, mille igas augus on madal poolkera. Selle järel kõrgreljeefsed süvarihvadega spiraaljooned. Baasi nähtav külg on kanti tahatud; keskosa on küljetasapinnal, kuid nurgad ära lõigatud. Tüvese ja baasi üleminekul nõrina vormistatud mõigas.

¹⁵⁷ Stiilikriitika.

Pilt 36. Süda 2A eksterjööris asuv aknasammass. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Süda 2A
Objekt	Aknasammas.
Asukoht	Elamu hooviküljel sissepääsu kõrval.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Varabarokne.
Mõõdud	Aknasamba üldkõrgus 222 cm. Tüves on ümar, kõrgusega 110,5 cm. Kapiteeli kõrgus 48 cm. Plindi laius 25,5 cm.
Dateering	17. sajandi II pool. ¹⁵⁸
Valmistaja	Sama meister, mis Pikk 57.
Seisukord	Hea. Samma on üleni valgeks värvitud.
Päritolu	Sekundaarses kohas. Viidud Süda 2A elamu hoovi varikatuse toeks. Hoone arhitekt Ernst Kühnert omas esemekogu, mille hulgas oli ka raiddetalle – nagu seegi, välisukse kõrval asuv sammas, mille arhitekt sinna lasi paigaldada. ¹⁵⁹
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Levinud kujuga maneristlik konsool on risttahuka kujuga, mis sujuvalt allapoole koondub. Ühel küljel on kolm madalreljeefset viljakobarat, mis ripuvad väärtide küljes. Teisel küljel arvatavalt von Berendsi (?)¹⁶⁰ vapi kujutis. Konsooli otsas kõrgema reljeefiga viljakobar.</p> <p>Tüvese kapiteel on redutseeritud atika joonia stiilis. Tüves on siledapinnaline, alumisel kolmandikul mõigas. Samba baas on samuti atika joonia stiilis: kahe mõika ja nendevahelise rihvaga. Baasi all asub nelinurkne plint.</p>

¹⁵⁸ Stiilikriitika.

¹⁵⁹ K. Hallas-Murula. Baltisaksa arhitekte Eestis. Ernst Kühnert. Tallinn, 2010.

¹⁶⁰ Carl Arvid von Klingspor. Baltisches Wappenbuch. Den Ritterschaften von Livland, Estland, Burland und Oesel. Stockholm, 1882, lk 10.

https://personen.digital-sammlungen.de/baltlex/Band_bsb00000445.html (15. V 2019).

Pilt 37. Sambakonsolid Sulevimägi 2 fassaadil. Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Sulevimägi 2
Objekt	Aknasammaste konsoolid.
Asukoht	Tänavafassaadil II korruse kõrgusel.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Varabarokne.
Mõõdud	–
Dateering	1647 ¹⁶¹
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav. Säilinud on vaid sammaste kaks konsooli. Ülemised karniisiribad on murdunud. Materjalikadu on ka alumisel serval. Konsoolide reljeefid on veel hea loetavusega, kuid ülemine on halvemas seisundis.
Päritolu	Sekundaarses kohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Konsoolid on müüritud seinal üksteise alla: ülemisel on kujutatud Kristus Troonil, alumisel fruktikobar ja ovaalne kartušš daatumiga 1647. Mõlemal detailil servades voluudid. Reljeefide teostus on väga oskuslik.</p> <p>Ülemise kapiteeli kohal asub tundmatu raidkivist palmi või akantuse motiiviga lehekimp, mis sambadetailide juurde ei kuulu. Lisaks on vasakul pool seinal sekundaarne keppstiilis siseportaali sillus peremärkidega.</p>

---

¹⁶¹ Aastaarv konsoolil.

Pilt 38. Suur-Karja 2 aknasambad. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Suur-Karja 2
Objekt	Aknasammaste paar.
Asukoht	I korrusel keskmises hoovipoolses ruumis, endises dornses.
Materjal	Dolomiit.
Tüüp	Varabarokne.
Mõõdud	Plindi laius 25cm, kõrgus 3,1 cm Baasi kõrgus 8,5 cm. Tüvese läbimõõt 18 cm, kõrgus 132 cm. Kapiteeli kõrgus 16 cm, laius 28cm. Konsooli sügavus 85cm, esikülje laius 16cm.
Dateering	17. sajandi keskpaik. ¹⁶²
Valmistaja	–
Seisukord	Rahuldav. Putopead konsoolidel maha raiutud. Sammastel leidub kivipragusid ja tumenenud sekundaarseid parandusi. Konsoolidel on säilinud polükroomia jäljed, ülejäänud osadel on pind üle lihvitud.
Päritolu	Arvatavalt algasukohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Konsoolide külgedel on omapärased madalreljeefsed rullornamendid, mis esinevad paaris ja katavad kogu külje. Esikülgedel on näha putopead kontuurid, figuurid ise on maha raiutud; seejuures geomeetiline südamekujuline ornament viimaste all on säilinud. Vasaku samba konsoolil on taust mustas toonis ja ornament punases; paremal sambal on toonid vastupidi.</p> <p>Sambatüvesed on ümarad, mõlemas otsas lihtsa profiiliga. Tüvese alumisel kolmandiku piiril on mõigas. Kapiteelid imiteerivad atika joonia stiili. Baasid on süvarihvaga profiiliga ning toetavad plindile.</p>

¹⁶² Stiilikriitika.

Pilt 39. Tolli 4 asuv aknasamams. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Tolli 4
Objekt	Polükroomne maneristlik aknasammas mehepeadega.
Asukoht	II korrusel idatiivas hoovipoolses ruumis akende vahel. Sekundaarses kohas.
Materjal	Dolomiit.
Tüüp	Pahkmikstiil.
Mõõdud	Kogukõrgus 198 cm, alumise festoonidega ja figuuriga osal 66 cm. Ümbermõõt 64 cm. Samba konsooli laius 48 cm, kõrgus 34 cm.
Dateering	17. sajandi keskpaik ¹⁶³
Valmistaja	Võimalik, et Arent Passeri töökoda. ¹⁶⁴
Seisukord	Rahuldav. Murdunud kohad parandatud tsemendiga. Polükroomia suurte kadudega.
Päritolu	–
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Entaasiga samba tüvesel on alumisel kolmandikul on kõrgreljeefne dekoor, mille esiplaanil mõnda allegooriline naisfiguur. Teisel küljel asub kõhremotiiviga lopsakas ornamentaalne bukett. Baas on joonia stiilis ja keskse rihvaga. Figuuriga ehisvööd tõstavad esile ja raamistavad tavalisest kõrgemad mõikad selle üla- ja alaserval.</p> <p>Lihtsa vormiga konsooli dekoor on ainulaadne ja rikkalik. Vasakul küljel on keskel üldjooneline maskaroon, mida flankeerivad habemeis mehenäod. Paremal küljel keskel kannulaadne vaas koos suureõielise lillekimbuga, servades vooglev pahkmikornament. Reljeef on väga madal ning seda ilmestab kaunis polükroomia, mis moodustab üheskoos sidusa ja lahutamatu kompositsiooni.</p>

¹⁶³ K. Kodres. Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 144.

¹⁶⁴ Sten Karling. Arent Passer. Lisand Tallinna kunstiajaloole. Tallinn, 1938.

Pilt 40. Toli 6 aknasamba fragment. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Tolli 6
Objekt	Aknasamba fragment inimnäoga.
Asukoht	I korrusel dornse põhjaseinas.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Pahkmikstiil.
Mõõdud	Kõrgus 73 cm, laius 18 cm.
Dateering	16. sajandi algus ¹⁶⁵
Valmistaja	–
Seisukord	Hea. Üksikud pindmised praod.
Päritolu	–
Leidmine	–
Kirjeldus	Ülemisel konsoolil naivistlik naeratava inimnäo reljeef. Alumine konsool peegelpildis identne, kuid ilma näota. Keskosa moodustab tagasiastuv faasitud servadega tüves, mida ääristavad kuus koerahambamotiiviga püramiidi. Mõlemal konsoolil kulgeb kaks paralleelset teravnurkset rihva.

---

¹⁶⁵ Stiilikriitika.

Pilt 41. Vene 10 vasakpoolne aknapiilar. Autori foto.

Pilt 42. Vene 10 parempoolne aknapiilar. Autori foto.

	Vene 10
Objekt	Terviklik hilisgooti aknalahendus.
Asukoht	I korrusel dornse kagunurgas.
Materjal	Paekivi, dolomiit.
Tüüp	Hilisgootika.
Mõõdud	Idaseina piilari kõrgus 208 cm, laius 15 cm, sügavus 75 cm. Lõunaseina vasaku piilari kõrgus 195 cm, laius 12 cm, sügavus 56 cm. Lõunaseina parema piilari kõrgus 160 cm, laius 16 cm, sügavus 48 cm.
Dateering	1525 ¹⁶⁶ , osalt 17. sajandi I pool ¹⁶⁷ .
Valmistaja	–
Seisukord	Hea. Raidkividel on jälgi originaalpolükroomiast.
Päritolu	Originaalasukohas.
Leidmine	–
Kirjeldus	<p>Hoone dornse-osas on aknapalenditel säilinud haruldaselt terviklik hilisgooti leekstiilis raiddekoor. Palenditele on raiutud "perekonnapuud" koos vapikujutistega, mis olid ilmselt mõeldud pealemaalitud aadlivappide kandmiseks. Palendikivisid on hiljem täiendatud renessansipäraste motiividega ja lisatud on vapikilpe.¹⁶⁸ Nurgas asuval kahe vapi ja roosiga palendil on aastaarv 1525, mida võib pidada maja valmimisajaks.</p> <p>Hoovipoolse paarisakna vahel asub perpendikulaarstiilis keskiilar, millel meisterlik leekstiilis raiddekoor. Kokku koosneb piilar viiest detailist: dekooriga paneel (1), väliskülje plokk (2) ning kolm tahutatud kvaadrit (4, 5, 6). Külgmistel reljeefidel on jälgi punasest polükroomiast, millega on rõhutatud ehisraamistikku. Reljeefi keskel asub vapikilbi kujutis. Tüvese esikülj moodustub faasitud eraldi kiviplotist, mis võib olla hilisem lisandus kandevoime lisamiseks, kuna piilari konsool on keskelt murdunud. Lisaks on kivisillust asendatud puittalade vastu. Sarnase dekooriga paneel on ka lõunaseinas, kuid sellel puudub täiendav esikülje detail ja konsool.</p> <p>Lõunaseina paarisakna vahel on samuti piilar, kuid dekoor koosneb looklevast väädist, mille küljes matjakobarad ja lehed. Konsooliosal asub kaks vapikilpi. Piilari teine külj on vastu seina.</p>

¹⁶⁶ Daatum palendil.

¹⁶⁷ K. Kodres, Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 141.

¹⁶⁸ Samas.

Pilt 43. Vene 12 putoga aknasammas. Autori foto.

	Vene 12 (A)
Objekt	Putoga maneristlik pahkmikstiils aknasammas.
Asukoht	I korrusel keskmises tiivas läänepoolses ruumis põhjaseinas.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Pahkmikstiil.
Mõõdud	Üldkõrgus 218 cm, baasi laius 38 X 38 cm.
Dateering	17. sajandi keskpaik.
Valmistaja	Tolli 4 samba meister ¹⁶⁹
Seisukord	Rahuldav. Konsooli esiküljel suur tükk ära murdunud. Materjalikaod talumil, kapiteelil ja baasil. Leidub polükroomia jälgi: konsoolil ja tüvesel punase ning musta, putoga ehisvööl kollase, rohelise ja punase.
Päritolu	Tõenäoliselt originaalasukohas.
Leidmine	Leiti 1932. aastal samast majast ümberehituse käigus seinä müürituna. ¹⁷⁰
Kirjeldus	Kõrgetasemeliselt modelleeritud reljeef, mis võib pärineda Tolli 4 samba autorilt. Raiddekoor on pahkmikstiilis, kuid üldilmest

¹⁶⁹ K. Kodres. Kaunistatud elamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, lk 144.

¹⁷⁰ Samas.

Pilt 44. Vene 12 tagumise ruumi aknasammas. Autori foto.

	Vene 12 (B)
Objekt	Lõvi ja taimornamendiga barokne aknasammas.
Asukoht	I korrusel keskmises tiivas idapoolses ruumis põhjaseinas.
Materjal	Paekivi – Vasalemma marmor.
Tüüp	Varabarokne.
Mõõdud	Üldkõrgus 210 cm, samba tüvese kõrgus 115 cm. Talumiplaat 36 X 29 cm, konsooll 19 X 10 cm. Tüvese korintose kapiteel 17 X 17 cm, Sambaalune lõvi 43 X 26 cm. Plint 46 X 23 cm.
Dateering	17. sajandi II pool.
Valmistaja	Wilhelm Nacke ¹⁷¹
Seisukord	Hea. Mõned väikesed pinnakahjustused. Leidub polükroomia jälgi.
Päritolu	1937. aastal üles pandud praegusele kohale, I korruse põhjaseina aknale. Pärib amas majas asunud Langebrauni portselanitööstuse ruumidest. ¹⁷²
Leidmine	Leiti 1932. aastal samast majast ümberehituse käigus seina müürituna. ¹⁷³
Kirjeldus	<p>Sammas koosneb 6 detailist. Suursuguse kujundusega aknasambal on voluutide ja akantusega komposiitkapiteel, entaasiga tüvesel rikkalik kõrgreljeefne marjakobarate ja lehtedega taimornament, mis lookleb ümber samba. Reljeefi foonil omapärane säbruline pinnatöötlus. Tüves lõpeb alaosas kroonile sarnaneva vööga.</p> <p>Konsooliosa kujutab antablemaani: profiilne karniisilik talum, mille all akantuse ja voluutidega friis ning seejärel astmeline arhitraav. Konsooli esikülge ehib uhke rullornamendiga kartušš. Baas on kujundatud kiviplotkil lamava lõvina, millel võimasalt vooklev lakk ja ilmekas kaitsev poos.</p> <p>Samba teostus on väga meisterlik, tõenäoliselt Pikk 45 samba autor.</p>

¹⁷¹ Stiilikriitika.

¹⁷² ERA.T-76.1.844: Mai. Lumiste. Tallinna, Vene tn 12 lühike ajalooline ülevaade, lk 9.

¹⁷³ Samas.

Pilt 45. Vene 16 dornse aknasammas. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Vene 16 (A)
Objekt	Keerdmotiiviga aknasammas.
Asukoht	I korrusel dornses – nn Johannes Paulus II saalis.
Materjal	Paekivi – Vasalemma marmor.
Tüüp	Spiraalne.
Mõõdud	–
Dateering	16. sajandi II pool ¹⁷⁴
Valmistaja	Pikk 57 samba autor.
Seisukord	Rahuldav. Paarisakna konstruktsioon on paremale kaldu vajunud, mille tulemusel sammas on lõhenenud. Sammas ja teised raiddetailid konserveeriti 2009. aastal. ¹⁷⁵
Päritolu	Tõenäoliselt algses kohas.
Leidmine	Avastatud 2008. aastal remondi käigus konstruktsioonide avamisel. Paljastus 20. sajandi viimistluskihtide eemaldamisel. Sammas oli kinni müüritud tõenäoliselt silluse stabiliseerimiseks. ¹⁷⁶
Kirjeldus	<p>Sammas koosneb kolmest osast: kapiteel, tüves, baas. Tüvest markeerivad alt ja ülalt peened nõõrialaadsed mõikad (astragaalid), mille järel vastassuunas kulgevad kõrgreljeefsed süvarihvadega spiraaljooned. Tüvese keskosal on eristuv võrgulaadne rombidest muster. Kapiteel ja baas on teineteise peegelpildis koopiad: nelja tahuga, mille keskosa on küljetasapinnal, kuid ülemisel konsoolil on sambakaelal vahevöö.</p> <p>Aknakonstruktsioonis on säilinud lisaks peenikesepaarisrihvaga raidkivisillused ja faasitud servadega raidkivipalendid. Viimased näivad valmistusviisilt sambaga samalt meistritl. Raidplaadi alumisel osal muutub sillustelt laskuv paarisrihv keerduks kõieks. Kivil on ka Kristus-kuninga maaling ning alamsaksakeelne raidkiri piiblitekstidega, mida on korduvalt kullatud. Samba kapiteeli esiküljele on maalitud punastes toonides ornament, mida piirab must joon. Kapiteelil on näha initialsid T.E. (Thomas Eeck).¹⁷⁷</p>

¹⁷⁴ Stiilikriitika.

¹⁷⁵ Vaike Vahter. Ajaloolise interjööri restaureerimine. Vene 16, Tallinn. – Muinsuskaitse aastaraamat 2009. Tallinn: Muinsuskaitseamet, 2010, lk 50

¹⁷⁶ Samas, lk 48.

¹⁷⁷ Samas.

Pilt 46. Vene 16 tagaruumi aknasammas. Foto: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	<i>Vene 16 (B)</i>
Objekt	Aknasilluse kividest pilaster.
Asukoht	I korrusel dornse kõrvalruumis.
Materjal	Paekivi.
Tüüp	–
Mõõdud	–
Dateering	16. sajand ¹⁷⁸
Valmistaja	–
Seisukord	Hea. Konserveeriti 2009. aastal. Näha polükroomia fragmendid. ¹⁷⁹
Päritolu	Sama akna detailid.
Leidmine	Avastatud 2008. aastal remondi käigus konstruktsioonide avamisel. ¹⁸⁰
Kirjeldus	Sekundaarsetest raidkividetailidest üles laotud tugipost. Tõenäoliselt sama akna silluskaare kivid. Detailid servas kulgeb paarisihv, säilinud on punase ja mustaga maalingu fragmente.

¹⁷⁸ Stiilikriitika.

¹⁷⁹ V. Vahter. Ajaloolise interjööri restaureerimine. Vene 16, Tallinn. – Muinsuskaitse aastaraamat 2009, lk 50.

¹⁸⁰ Samas.

Pilt 47. Vene 23 aknapiilari arhiivifoto. Repro: Isabel Aaso-Zahradnikova.

	Vene 23
Objekt	Gootipärane kitsas aknapilaster.
Asukoht	II korrusel
Materjal	Paekivi.
Tüüp	Hilisgooti.
Möödud	–
Dateering	16. sajand.
Valmistaja	Pikk 66 piilari autor.
Seisukord	Hea. Üksikud pindmised praod.
Päritolu	–
Leidmine	1983 ¹⁸¹
Kirjeldus	<p>Piilar koosneb kolmest detailist: talum, tüves ja baas. Talumiplokil on keerukama karniisiladne profileering, mis jätkub ka tüvese ülaosas. Tüveseks on seinast eenduv kiviplaad, mille esikülg vormitud kitsaks turbaks. Baas on lihtsa profiiliga.</p> <p>Vaheposti kuju on erandlik, vertikaalsed mõikad meenutavad poolsambakesi, mis lõppevad ülal vööga. Säilinud on korrektne lintvuuk ning krohviviimistlus. Ruumi eespooles osas on vahepostil alles vana originaalne värvikate. Kasutatud on kollakas-pruunikates toonides lubivärve.</p>

¹⁸¹ ERA.T-76.1.11291: A. Pantelejev. Hoone Vene tn 23 osaliste väliuurimiste aruanne.

Aknasammaste koondtabel

OBJEKT	TÜÜP	DATEERING	SÄILIVUS	ASUKOHT
Hobusepea 12	Spiraalne	16. sajandi I pool	Hea	Algne
Kuninga 6	Pahkmikstiil	17. sajandi II pool	Rahuldav	Samast hoonest
Lai 7	Spiraalne	16. sajandi I pool	Rahuldav	Sekundaarne
Lai 9	Hilisgooti	15. sajandi II pool	Hea	Algne
Lai 23	---	---	Hea	Algne
Lai 25	Spiraalne	15. sajandi II pool	Hea	Algne
Lai 40	Hilisgooti	15. sajandi II pool	Hea	Algne
Lühike jalg 5	Hilisgooti	---	Rahuldav	Sekundaarne
Niguliste 6	Pahkmikstiil	17. sajandi keskpaik	Rahuldav	Algne
Oleviste 3	Pahkmikstiil	1647	Rahuldav	Samast hoonest
Pikk 24 (A)	Pahkmikstiil	17. sajandi II pool	Hea	Sekundaarne
Pikk 24 (B)	Spiraalne	16. sajandi algus	Hea	Sekundaarne
Pikk 45	Varabarokne	1660.–1680	Hea	Algne
Pikk 46	Hilisgooti	15. sajandi II pool	---	Samast hoonest
Pikk 57	Spiraalne	16. sajandi II pool	Hea	Algne
Pikk 60	Varabarokne	17. sajand	Rahuldav	Algne
Pikk 66	Hilisgooti	16. sajandi I pool	Hea	Algne
Pikk 69	Varabarokne	1676	Hea	Algne
Raekoja pl 11 (A)	Pahkmik	17. sajandi keskpaik	Hea	Algne
Raekoja pl 11 (B)	<i>All' antica</i>	17. sajandi I pool	Hea	Samast hoonest
Raekoja pl 11 (C)	Varabarokk	17. sajandi II pool	Hea	Samast hoonest
Raekoja pl 11 (D)	Pahkmik	1663	Hea	Samast hoonest

/Jätkub järgmisel lehel/

Aknasammaste koondtabel

OBJEKT	TÜÜP	DATEERING	SÄILIVUS	ASUKOHT
Raekoja plats 12	Varabarokk	17. sajandi II pool	Halb	Samast hoonest
Rataskaevu 14	Hilisgooti	15. sajandi II pool	Hea	Algne
Rataskaevu 5 (A)	Varabarokk	17. sajandi II pool	Rahuldav	---
Rataskaevu 5 (B)	Varabarokk	17. sajandi II pool	Rahuldav	---
Rataskaevu 5 (C)	Varabarokk	17. sajandi II pool	Rahuldav	---
Rüütli 6	Hilisgooti	---	Rahuldav	---
Rüütli 14	<i>All' antica</i>	1600	Hea	Algne
Rüütli 16	Spiraalne	16. sajand	Halb	Sekundaarne
Süda 2A	Varabarokne	17. sajandi II pool	Hea	Sekundaarne
Sulevimägi 2	Varabarokne	1647	Rahuldav	Sekundaarne
Suur-Karja 2	Varabarokne	17. sajandi keskpaik	Rahuldav	Algne
Tolli 4	Pahkmikstiil	17. sajandi keskpaik	Rahuldav	Sekundaarne
Tolli 6	Hilisgooti	16. sajandi algus	Hea	---
Vene 10	Hilisgooti	1525	Hea	Algne
Vene 12 (A)	Pahkmikstiil	17. sajandi keskpaik	Rahuldav	Algne
Vene 12 (B)	Varabarokne	17. sajandi II pool	Hea	Sekundaarne
Vene 16 (A)	Spiraalne	16. sajandi II pool	Rahuldav	Algne
Vene 16 (B)	---	16. sajand	Hea	Samast hoonest
Vene 23	Hilisgooti	16. sajand	Rahuldav	---

Kokkuvõte

15.–17. sajandist säilinud Tallinna vanalinna aknasammaste ja teiste raiddetailide hulk on märkimisväärne. Antud bakalaureusetöös on välja toodud vaid osa nendest – peamiselt seda, mis on jäänud muuseumidest ja arhiividest kõrvale ning säilinud originaalasukohas või -kontekstis. Projekti eesmärk ei olnud põhjaneva arhitektuuriajaloolise kogumiku koostamine vaid varauusajale iseloomuliku raidkivikunsti esiletoomine, selle uurimisega seotud metoodika täiustamine ning saadud tulemuste süstemaatiline talletamine.

Uurimuse käigus koostati nimekiri väärtuslikematest Vanalinna hoonetes asuvatest raidkivisammastest. Dokumenteerimise optimeerimiseks töötati välja universaalne ankeedivorm, mille abil on lihtsam andmeid üles märkida ja teostada aknasammaste inventeerimist. Ankeedis on teave esitatud lakoonilisel ja üheseltmõistetaval kujul, mis annab hea ülevaate sammaste tüpoloogiast ning seisukorrast. See võimaldab edaspidiseidki uuringuid ja inspekterimisi hõlpsamalt teostada.

Üldine hinnang vaadeldud aknasammaste seisundile on **hea**. 41st sambast või fragmendist on 22 (~54 %) ¹⁸² konserveeritud või asuvad stabiilses keskkonnas. Seega võib väita, et üle poole varauusaegsetest aknasammastest on eelduste kohaselt kaitstud.

19 raiddetaili (~46 %) on **rahuldavas** seisukorras ja vajaksid järgneva mõne aasta jooksul hoiutingimuste muutmist või konserveerimist. Seejuures on esmane lahendus eemaldada välisfassaadidel paiknevad detailid, mis on neile paigutatud meelevaldselt ning keskkonnamõjudega ja ehitustraditsioonidega mittearvestavalt.

---

¹⁸² Statistiline arvutus koondtabeli põhjal.

Projekti tulemusel kujunes arusaam Tallinna vanalinnas 15.–17. sajandil loodud raiddekoori peamistest stiilidest ja arengusuundadest. Välja joonistusid enamlevinud raidkivisammaste tüübid, millele toetudes on võimalik tulevastes uuringutes kergemini määrata detailide dateeringuid ja stiilist kuuluvust. Töö käigus selgus, et teave Tallinna ajalooliste kaupmeheelamute raidkividekoorist on pinnapealne, sest seniste uurimuste fookus on olnud teatud meistritel või üksikutel silmapaistvamate raiddetailide näidetel. Seetõttu on kõnealuse valdkonna uurimisel käesoleva inventeerimise näitel lähtunud peamiselt väliuuringutel kogutud ja arhiivlikatel tuginevast informatsioonist, mis pakub sissejuhatust varauusaegse raidkivikunsti maailma.

Bakalaureusetöös esitatud aknasammaste kataloog on mõeldud ideeliseks aluseks edasistele uuringutele, mis võiksid keskenduda Tallinna vanalinna säilinud raidkividekoorile veelgi laiemal perioodil ning hõlmaksid peale aknasammaste teisigi ehisdetaile. Sel moel kujuneks mahukas Eesti raidkivikunsti andmebaas, mis võimaldaks kunstiajaloolastel ja muinsushuvilistel vaadelda huvipakkuvaid objekte ilma hoonetesse ligipääsu otsimise vaevata. Usutavasti oleks see tulevikus heaks abiks ajaloolise kunstipärandi uurimisel ja säilitamisel.

Raekoja plats 11, II korrus

Bibliograafia

Trükised

1. Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770. Peatoim K. Kodres. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, S.A. Kultuurileht, 2005.
2. Muinsuskaitse aastaraamat 2008. Tallinn: Muinsuskaitseamet, 2009.
3. Muinsuskaitse aastaraamat 2009. Tallinn: Muinsuskaitseamet, 2010.
4. Väike arhitektuurileksikon. Peatoim Emily Cole. Tänapäev: 2009.
5. Karin Hallas-Murula. Baltisaksa arhitekte Eestis: Ernst Kühnert. Tallinn: Eesti Arhitektuurimuuseum, 2010.
6. Rasmus Kangroopool. Vaekoda. – Eesti Arhitektuur 1. Tallinn. Tallinn: Valgus, 1993.
7. Sten Karling. Arent Passer. Lisand Tallinna kunstiajaloole. Tallinn, 1938.
8. Krista Kodres. Esitledes iseend. Tallinlane ja tema elamu varauusajal. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2014.
9. Mai Lumiste. Tallinna raidkivikunstist. – Kunst, 1965, nr 2-3.
10. Juhan Maiste. Eesti kunsti lugu. Tallinn: Varrak, 2007.
11. Juhan Maiste. Arent Passer (1560–1637) and his time in Tallinn. – Sten Karling and Baltic art history. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 1999.
12. Anu Seidla, Riin Alatalu. Boris Dubovik: “Vanalinn, minu lemmik!”. Tallinn: MTÜ Eesti ICOMOS, Ajakool OÜ, 2017.
13. Voldemar Vaga. Renessanss-stiil. – Eesti Arhitektuuri Ajalugu. Tallinn: Eesti Raamat, 1965.
14. Helmi Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini. Tallinn: Kunst, 1987.

Arhiivallikad

15. AS Restor. Pikk tn 60 muinsuskaitse eritingimused, 2011.
16. KAR-Grupp AS. Konserveerimistööde aruanne. Tallinn, 2017.
17. ERA.T-76.1.844: Mai. Lumiste. Tallinna, Vene tn 12 lühike ajalooline ülevaade.
18. ERA.T-76.1.1362: Tallinna reapteek. Väliuurimiste dokumentatsioonid, 1966/68.
19. ERA.T-76.1.10650: A. Pantelejev. Uurimistööde aruanne. Kd U-IV
20. ERA.T-76.1.11291: A. Pantelejev. Hoone Vene tn 23 osaliste väliuurimiste aruanne.
21. Käsikiri RUPI arhiivis, A-81: S. Mäeväli. Lai 40. Väliuurimiste aruanne. Tallinn, 1979.
22. Käsikiri RUPI arhiivis A-2304: A. Pantelejev. Rütli tn. II korruse hoovipoolse ruumi väliuurimise aruanne koos restaureerimis- ja rekonstrueerimisettepanekutega. Tallinn, 1989.
23. Tallinna Linnaplaneerimise ameti Muinsuskaitse osakonna arhiiv: Konsa. Raidkivide nimestik.
24. Tallinna Linnaplaneerimise ameti Muinsuskaitse osakonna arhiiv, A-2693: K. Holland, B. Dubovik. Tallinna Vanalinna elamutes ja ühiskondlikes hoonetes leiduvate dekoratiivsete raidkivide nimestik.
25. Carl Arvid von Klingspor. Baltisches Wappenbuch. Den Ritterschaften von Livland, Estland, Burland und Oesel. Stockholm, 1882.
https://personen.digital-sammlungen.de/baltlex/Band_bsb00000445.html (15. V 2019).

Summary

In the Medieval Estonia, there emerged a unique and distinctive style in stonecarving, which clearly derived from the art of Gotland and Northern Germany. In the wake of the Livonian Crusade many merchants and craftsmen started migrating to Livonia in the 14th century, drawn in by interesting new opportunities presented by the expanding Hanseatic league, which had established trade routes with Sweden and Russia after pacifying the paganist Baltic countries.¹⁸³ This bachelor's thesis endeavors to analyze the origins and characteristics of the art of stonecarving in Tallinn, as well as its traditions and developments throughout 15th to 17th century.

Most of the artists and craftsmen who lived and worked in Estonia and Livonia in the Medieval and Renaissance era had migrated from the German territories, Sweden, or the Netherlands.¹⁸⁴ With them they brought their own ways of building and creating art, which, after a while, merged into a unique way of depiction somewhat different from West European art but still being strongly tied to it. In a sense, the Hanseatic trade created a cultural bridge as well as a commercial one.

For example, some of the oldest preserved stonework in Tallinn is the northern portal of the church of St Nicholas, and dates back to the end of the 13th century. The similarity between the main portal of Linköping Cathedral in Gotland and the arched portals of many other churches from the same period is immediately recognizable. Furthermore, the stylized grape vine ornament on the portal is quite reminiscent of the work of the Gotland masters in Saaremaa or at the castle of Viljandi, which were created in the 13th and 14th century.¹⁸⁵

---

¹⁸³ H. Üprus. *Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini*. Tallinn: Kunst, 1987, p 7.

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ *Ibid*, p 25.

A pivotal period in the forming of the Tallinn stonemasonry tradition was 14th–15th century. In this timeframe, the city’s most prominent buildings were erected: Tallinn City Hall, the Great Guild’s hall and the St Olaf’s Guild hall. In addition, the Tallinn Cathedral, St Nicholas’, and St Olaf’s churches and the Dominican monastery were rebuilt. In addition, the construction of the St Bridget’s Convent in Pirita was started and most of the stone townhouses in Tallinn were also built in the 15th century.¹⁸⁶ A distinctive type of buildings formed – the merchant’s house (*Dielenhaus*) with its high gable roof and large multilevel attic used as cargo storage. It likely originated from the merchant towns of Northern Germany – especially Lübeck, which was the hub of all Hanseatic trade.¹⁸⁷

German and Dutch merchants imported new cultural influences from the Western Europe, albeit with a notable delay. Perhaps the most spectacular work of the Estonian late Gothic art is the stone cenotaph of Hans Pawels, which was created in 1513. The monument, which stands by the eastern façade of the St Olav’s Church, consists of eight plaques in two rows depicting the Passion of Christ; there is also a central niche, which probably housed a crucifix. The composition is reminiscent of a winged retable with a predella. In a niche under the predella lies a skeletal sculpture and on the back wall is the epitaph of the merchant Pawels. The authors of the cenotaph were Clemens Pale and Hinrik Byldensnyder. Slavic and Westphalian provenance is recognizable in the iconography of the monument, since Pale was from Poland and Byldensnyder from Münster.¹⁸⁸

At the beginning of the 16th century, Gert Koningk – who likely took part in the carving of Pawels’ centaph as well – became the most famous stone carver in Tallinn; his great technique and artistic mind fit well with the demanding Late Gothic *flamboyant* style, which was popular at that time. Among other works, Koningk created the exquisite plaque of the coat of arms of Tallinn city (1529) on the Great Harbor Gate.

189

---

¹⁸⁶ H. Üprus. *Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini*, p 25.

¹⁸⁷ K. Kodres. *Esitledes iseend*, p 201.

¹⁸⁸ H. Üprus. *Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini*, p 85–86.

¹⁸⁹ J. Maiste. *Eesti kunsti lugu*, p 270.

There was not much room in the city to for new buildings in the 16th century period, but many renovations of existing buildings took place. For example, in 1551 the City Apothecary building by the Town Square was refreshed with a new uniform façade and large bay windows. In the same year, the Great Guild ordered a new gate building and a Renaissance style internal portal to the Guild Hall.¹⁹⁰

Tallinn's stonemasons also made carvings for export, since there was an almost endless deposit of limestone right on the town's edge. Popular products were floor tiles, portals, columns, baptism jars, washbasins etc. The city's masons' work was highly sought after – almost half of the production went to neighboring countries. The exclusive exporting rights were held by the Grand Guild merchants.¹⁹¹

Naturally, there was a large market for stone carvings among the locals as well. In the 16th century Tallinn it became fashionable to expand the yard windows in the back of the town houses in the manner of an Italian *palazzo*, which usually had arcades that opened directly into the inner courtyard.¹⁹² The reason for the renovations was to bring more light and openness into the cramped Medieval dwellings and add some Italian flair. By then, large tin-framed glass windows were already wide-spread in Tallinn. The large double – or even triple – windows began to appear, which needed a central column to support the window arches. In course of the 16th and 17th century the columns became an elaborate decorative element and the pride of every home. Although many of them were taken down or walled in during later times due to changes in interior design and artistic taste, many pillars have remained to this day; some in their original buildings, some in museum collections.

Perhaps the most legendary Renaissance sculptor in Tallinn was **Arent Passer**; a Dutch who arrived in Tallinn in 1589. Passer became an exceptional and renowned sculptor and a central figure in the Golden Age of Estonian stonecarving. Already on arrival, Passer received a commission to create a grave monument to the Swedish commander and Governor of Estonia, Pontus De la Gardie, who perished in a shipwrecking on the

---

¹⁹⁰ R. Kangroo. Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, p 29–30.

¹⁹¹ Ibid, p 34.

¹⁹² K. Kodres. Linnaelamu. – Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770, p 109.

Narva River in 1585, returning home from a peace negotiation in Russia. He was buried at the Tallinn Cathedral, next to his wife Sofia Gyllenhielm.¹⁹³

The grave monument of De la Gardie, which was completed in 1595, consists of a sarcophagus and an epitaph hanging above it; however, the two parts are not structurally connected. In the design of the sarcophagus, which depicts the commander and his wife lying on an elaborate bed, Passer has borrowed from the Italian memorial art tradition, but the epitaph carries motifs that spread here from the Netherlands at the end of the 16th century.¹⁹⁴ The monument has a pious and dignified look and creates the impression of a truly masterful work of Renaissance art.

An artist as venerable as Passer was **Wilhelm Nacke**, the son of a Bremen stonemason. Nacke worked in Tallinn only for a short time – approx. from 1660 to 1670 – but created many significant works in that period, such as the stonework on the façade of the northern antechamber at the St Nicholas Church. The building has a majestic portal, which mimics the Corinthian order, done in the *all' antica* style. On the top of the gable stands a sculpture of Christ, flanked by the four apostles.¹⁹⁵

A later period in the art of stonecarving is represented by **Joachim Winter**, who was acquainted with the De la Gardie family like Passer himself. Winter was actually based in Haapsalu, but his illustrious Early Baroque style became precursory for a new manner of depiction in stonecarving in Estonia in the first half of 17th century. Winter's masterpiece was created for the St John's Church in Haapsalu in 1630. It is a spectacular stone altar which the author has created using Renaissance themes, but has also embraced the lushness of Baroque. Although the ornament closely follows the Mannerist style, the overall composition and the form of the sculptures on the altar give a hint of the opulence of Baroque art.¹⁹⁶

The period from late 16th to the middle of 17th century can be considered as the Golden Age of Tallinn stonecarving. The quality and popularity of stone decor reached its

---

¹⁹³ H. Üprus. *Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini*, p 152.

¹⁹⁴ J. Maiste. *Arent Passer and his time in Tallinn*. – *Sten Karling and Baltic art history*, p 54–55.

¹⁹⁵ K. Kodres. *Kaunistatud elamu*. – *Eesti kunsti ajalugu 2. 1570–1770*, p 145–146.

¹⁹⁶ H. Üprus. *Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini*, p 179–180.

apex. Dressed stonework was dominant both in the interior and exterior of buildings: pediments, portals, columns, consoles, stone tablets etc.¹⁹⁷

A prime example of Estonian Renaissance architecture was completed in the late 16th century – the Hall of the Black Heads Guild (Pikk st. 26). Initially a medieval merchant's house, it was refitted in 1597 by the masterful Arent Passer, who was assisted by stonecarver Hans Lüttigk. The façade was given a new look, which derives from Dutch architecture, and decorated with reliefs created by Passer himself. On the first floor level are two knights on horseback, on the 2nd the allegories of Justice (*Iustitia*) and Peace (*Pax*). In the topmost level is a relief of Christ. On the ground level, on the window pediments, the busts of Swedish king Sigismund III and his wife Anna were added. These were ordered in the anticipation of a royal visit, which, sadly, never took place.¹⁹⁸

The amount of preserved stonecarvings, window pillars, and other decorative elements that originate from the 15th – 17th century Tallinn, is quite remarkable. In this bachelor's thesis only a small selection has been presented; those mainly in their original setting. The purpose of this work was to evaluate the condition of the window pillars in Medieval town houses and to develop a method of storing the data systematically and concisely. The results can be found in the form of a catalogue in the 2nd part of the thesis.

---

¹⁹⁷ H. Üprus. Raidkivikunst Eestis XIII–XVII sajandini, p 124.

¹⁹⁸ V.Vaga. Renessanss-stiil. – Eesti Arhitektuuri Ajalugu, p 206.